

Ideové východiská a dopady tridsiatich rokov ekonomických a politických reforiem v Číne

Erik Lenhárt

Abstract

In December 2008 thirty years have passed since Deng Xiaoping's reforms started. This article evaluates the ideas behind Deng's reforms, their outcomes and political environment in which they had been carried out. The article applies a chronological approach. Generally, four periods of reforms can be identified in China. The first wave of reforms started after Mao's Cultural Revolution. Second wave started in early 1980's after the aftermath of Tiananmen Incident. The third and fourth waves are post-Deng reforms started by Deng's successors Jiang Zemin and Hu Jintao. The article examines each period individually. It also compares them and their outcomes.

Methodologically the article utilizes a holistic approach found in works of Professor McDougall and Professor Lin. For purpose of analysis of first and second waves of reforms, the article applies the Shils's Theory of Modernization, Przeworski's Theory of Game and Linz's Theory of Authoritarian Regime.

In this article the primary objects of analysis are economic and political aspects of the Chinese reforms. International, strategic and military dimensions of the reforms are also mentioned with less emphasis. These dimensions are also a significant part of the Chinese program of continued reforms and holistic approach.

It is the finding of this article that thirty years of reforms started by Deng Xiaoping have been a general success, which improved international standing of China to a level of a regional power and aspiring global power. The qualities of life of Chinese citizens improved significantly and by over 100 millions of people have been raised out of poverty. China became the third largest World economy and overtook Germany. There are still many areas China needs to improve by the continuing reform. The human rights are most quoted; however, it is the corruption and rule of law, which need to be improved first. China's low level corruption causes the most trouble for the Chinese economy and Chinese citizens. This issue needs to be addressed. As F. Zakaria and Przeworski argue, the constitutional liberalism is necessary prophase before the liberal democracy can be established. The Chinese government is very cautious of any political reform. The economy and social stability are the main objectives in fourth wave of reforms. The regional economic disparity is being addressed and low level governance has also been emphasized.

Deng's and post-Deng's reforms and ideologically unbiased pragmatism have brought a significant improvement in general for all Chinese citizens. There are still many issues to be addressed in order for China to reach the level of the post-industrialized nations of EU, Japan or USA. China has overtaken Germany and has become the third largest economy. However, China still has a long road to go to reach the average quality of life in Germany for its citizens.

Keywords: Reform, Theory of Modernization, Theory of Games, Theory of Authoritarian Regime, Pragmatism

Úvod

V decembri 2008 uplynulo tridsať rokov od začatia Deng Xiaopingových reforiem v Číne. Vo všeobecnosti sa odborná i laická verejnosť zhoduje na ich pozitívnom dopade na postavenie Číny vo svete, ako aj na život bežných čínskych občanov všetkých spoločenských vrstiev.

Štúdia chronologicky analyzuje ideové východiská a dopady ekonomických a politických Deng Xiaopingových a post-Deng Xiaopingových reforiem. Ich analýza začína obdobím presadenia sa Deng Xiaopingovho pohľadu po Maovej kultúrnej revolúcii a začiatku jeho reformy. S presadením sa Dengovej koncepcie môžeme vnímať zásadnú zmenu v čínskom ekonomickom, politickom i strategickom myslení. Pri analýze Dengovej reformy vychádzam zo Shilsovej teórie modernizácie. Druhá fáza Dengových reforiem začína po udalostiach na Námestí Tiananmen, ktorý skúmam podľa Prezworského teórie prechodu, kde vysvetľujem, prečo Deng zvolil represiu s ohľadom na teóriu vysokých spoločenských nákladov a na zahraničnopolitickú situáciu. V post-Dengovej modernizácii skúmam osobitne obdobia prezidenta Jiang Zemina a súčasného prezidenta Hu Jintaa a jej ideovú, politickú a ekonomickú dimenziu.

Deng Xiaopongova koncepcia reforiem, ako aj reforiem jeho pokračovateľov je holistická. Reformy obsahujú politickú, ekonomickú, zahraničnopolitickú a strategickú dimenziu, jednotlivé rozmery sa vzájomne ovplyvňujú, a preto je ich vhodné vnímať v holistickom kontexte. Táto štúdia sa zameriava na primárne politické a ekonomické dopady Deng Xiaopingových a post-Deng Xiaopingových reforiem. Strategická dimenzia a medzinárodný rozmer týchto reforiem je tiež čiastočne spomenutý v kontexte politických a ekonomických reforiem. Strategická dimenzia Deng Xiaopingových reforiem a reforiem jeho nástupcov ako 24 znaková stratégia a súčasná multilaterálna stratégia si zaslúžia hlbšie osobitné skúmanie, ktoré z dôvodu rozsahu tejto práce nie sú jej súčasťou.

Skúmanie ideových východísk a implementácie politického, ekonomického a strategického rozmeru prvého obdobia Dengových reforiem v Číne

Po ukončení obdobia politickej nestability a konsolidácie moci Deng Xiaopinga v rokoch 1976 – 1981 došlo k preformulovaniu čínskeho politických ekonomických ideových východísk. Začiatok tejto zmeny nastal počas tretieho pléna 11. kongresu KS Číny Deng Xiaoping inicioval v rámci strany programy „oslobodenie myšlienok“ a „presné posúdenie vedie k presným výsledkom“.

V období rokov 1976 – 1981 Deng Xiaoping konsoliduje svoju moc v strane a tým sa vytvára priestor na realizáciu svojej reformy. Po kultúrnej revolúcii Hua Gofeng predstavoval líniu pokračovania sovietskeho modelu plánovania. Východiská Deng Xiaopinga boli však pragmatické. Známe sú jeho dva výroky: „Byť bohatý je skvelé.“ a „V ekonomike sa musíme riadiť ekonomickými princípmi.“¹

Piate plénum 11. Kongresu KS Číny v roku 1980 rehabilitovalo veľa obetí kultúrnej revolúcie ako Peng Zhen. Hu Yaobang bol menovaný generálnym tajomníkom KS Číny a Zhao Ziyang bol menovaný do centrálnej vlády. V septembri 1980 Hua Goufeng, Maov nástupca, rezignoval a Zhao Ziyang sa stal novým premiérom² a Deng Xiaoping sa stal predsedom Centrálnej vojenskej komisie.³ Hua Goufeng v roku 1981 bol definitívne vytlačený a Deng a jeho chránenci stabilizovali svoju pozíciu v strane a tým mali rozviazané ruky pre svoje reformy.

Deng a jeho team sa pustili do konsolidácie a od tej doby predstavitelia KS Číny, nazývajú svoj ekonomický systém ako socializmus s čínskymi špecifikami. Ináč povedané, dá sa hovoriť o návrate k zmiešanej ekonomike, ktorú navrhla aplikovať Komisia pre národné zdroje v 50-tych rokoch. Deng Xiaopingova koncepcia bola syntézou skúseností z obdobia

¹ 30 years transform China, but not its politics, at: <http://www.chinapost.com.tw/business/asia/b-china/2008/12/18/188297/p2/30%2Dyears.htm> (18.12.08).

² McDonald, J.: *Former Chinese leader Hua Guofeng dies*, at: <http://www.chinapost.com.tw/china/national%20news/2008/08/21/171046/Former%2DChinese.htm> (21.08.08).

Hua bol zbavený moci Dengom už v roku 1978 a o všetky významné posty prišiel v roku 1981, kým dovtedy formálne stále predsedom KS Číny. Po roku 1981 síce Hua zostával v najvyšších kruhoch KS Číny, no jeho meno sa dostalo pomerne rýchlo do zabudnutia. Bristow, M.: *Hua: Man briefly at China's helm*, at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/7572751.stm> (20.08.08).

³ Post predsedu Centrálnej vojenskej komisie je od doby Maa kľúčová pozícia, ktorá ukazuje na skutočného držiteľa moci v ČĽR. Tranzícia tejto prestížnej funkcie poukazuje na etapy výmen generácií v ČĽR z Deng Xiaopinga na Jiang Zemina a z Jiang Zemina na Hu Jintaa bola tranzícia ukončená práve odovzdaním funkcie predsedu Centrálnej vojenskej komisie. V súčasnosti drží Hu tri kľúčové pozície: predsedu Centrálnej vojenskej komisie, predsedu KS Číny a predsedu stáleho výboru Čínskeho všeludového kongresu (NPSC). Bližšie k štruktúram ČĽR sa budem venovať v tretej kapitole.

nápravy hospodárstva s Liu Shaoqim – a vlastnej metódy vychádzania z poznania pravdy na základe faktov a koncepcie štyroch modernizácii Zhou Enlaia. Dôležitou súčasťou Tegovej koncepcie bola otvorenosť prijímať výsledky v okolitých krajinách. Jednalo sa tak po vzore najmä Taiwanu a Japonska o štátom plánovanej modernizácie a vytváranie možnosti prísunu zahraničného kapitálu. Teda v prvotnej fáze sa jedná o vytvorenie zmiešanej ekonomiky a ekonomickej decentralizácie. Z politického hľadiska sa jednalo tiež o decentralizáciu v rámci KS Číny.

Deng však nemohol Maa z politických dôvodov plne odmietnuť. Hodnotil ho rovnako, ako Mao Stalina: 70% jeho činnosti bolo pozitívne a 30% boli omyly, pričom vyzdvihol Maove zásluhy o zjednotení Číny.⁴ Otázka znela, ako vyriešiť situáciu, ktorá vznikla po období chaosu Kultúrnej revolúcie. V roku 1979 Deng vytvoril koncepciu socialistickej modernizácie so štyrmi princípmi:

1. Udržiavať socializmus – ako prvok ideologickej legitimacy
2. Udržiavanie diktatúry proletariátu⁵ – ako prvok ideologickej legitimacy KS Číny.
3. Udržiavať vedúcu úlohu Komunistickej Strany Číny (KS Číny) – KS Číny ako garant a vykonávateľ modernizácie. Dengov dôraz na stabilitu reformného úsilia vyhnúc sa vysokým spoločenským nákladom, bol a momentálne je možné dosiahnuteľný cez monopol moci KS Číny.
4. Zachovávať marxizmus a Maove myšlienky – prvok kontinuity, keďže Deng nemohol Maa plne odmietnuť.

Dengovu modernizáciu možno podľa Shilsa klasifikovať ako modernizujúcu sa oligarchiu. Podľa Shilsa je cieľom modernizujúcej sa oligarchie, či už je v čele štátna byrokracia, alebo armáda predovšetkým ekonomická modernizácia. Doc. Říchová uvádza ako príklady režim šáha Muhammad Rezu Pahlaviho a režim Mustafu Kemala Atatürka.⁶ Dengove reformy vychádzali najmä zo skúseností z Južnej Kórey reformiem generála Park Chung-heeo a najmä z reformiem na Taiwane.⁷ Oba tieto režimy možno nazvať ako autoritárske režimy, ako ich

⁴I súčasné vedenie na čele s Chu Ťin-tchaom naďalej zdôrazňujú Maové zásluhy o zjednotenie Číny a pokladajú ho za otca modernej Číny; McGivering, J., Mao still powerful in modern China at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/4587570.stm> (06.01.2006).

⁵Tento bod bol predefinovaný neskôr Jiang Zeminom, teóriou troch zástupcov.

⁶Říchová, B. (2002): *Přehled moderních politologických teórií*. Praha: Portál, s. 261.

⁷Deng prebral zvláštne ekonomické zóny s aplikáciou zahraničných investícií práve z Taiwanu a jeho pokusným „laboratóriom“ sa stal Shenzhen.

definuje J. Linz,⁸ teda spadajú z hľadiska hľadiska Shilsovej klasifikácie z hľadiska teórie modernizácie do skupiny modernizujúcich sa oligarchii. Z hľadiska stupňa vývoja v Južnej Kórey, na Taiwane a v Dengovej Číne sa jednalo podľa Przeworského teórie prechodu⁹ o fázu liberalizácie, keď prebieha ekonomická transformáciu. Na túto môže, no nevyhnutne nemusí, ako podotýka Adam Przeworski naviazať fáza demokratizácie.¹⁰

Ako sa ukázalo v prípade Taiwanu i Južnej Kórey nastal prechod k demokracii až v neskorých 80-tych rokoch 20. storočia. Teda prechod bol postupný. Je dôležité pripomenúť, že či posudzujeme vývoj politického systému z uhlu modernizácie, teórie prechodu, teórie hier, je treba rozlíšiť interné a externé faktory a postavenie štátu v medzinárodnom usporiadaní. Taiwan i Južná Kórea boli satelitným štátmi USA v Spykmenovom Rimlande. USA ako patrón svojich satelitov podporoval prechod k demokracii v týchto štátoch. Južná Kórea i Taiwan postupne pod vplyvom USA prešli k postupnej demokratizácii. Vplyv USA a postavenie spomenutých štátov v systéme studenej vojny je relevantný externý faktor, ktorý vysvetľuje vplyv vonkajších faktorov na vnútornú transformáciu politických systémov.¹¹ ČĽR v období studenej vojny i v súčasnosti bola a je minimálne regionálnym hráčom, ktorá netoleruje zásahy do svojho politického systému. Otázka možného prechodu k demokracii ČĽR ostáva stále otvorená, nie je však pravdepodobné, že by došlo k plnému prechodu k liberálnej demokracii v najbližšom desaťročí.¹²

Deng si bol plne vedomí v akej situácii sa Čína nachádza a že reforma v tak rozsiahlej krajine s vyše miliardovou populáciou sa dá len vykonávať v prostredí politickej a sociálnej stability. Dengova teória reformy bez vysokých sociálnych nákladov prízvukuje zvlášť dôraz na ekonomickú, znalostnú a vojenskú transformáciu. Ekonomická transformácia však potrebuje i transformáciu politickú v zmysle konštitucionálneho liberalizmu a vytvárania vlády práva (rule of law). Tento postený prechod je možné pozorovať už za Dengovho

⁸ Linz, J., J. (2000): *Totalitarian and Authoritarian Regimes*. London: Lynne Rienner Publishers, s. 159.

⁹ Říchová: *Přehled*, s. 251.

¹⁰ Przeworski vníma prechod k demokracii ako je z možných vyústení strategickú situáciu, nie ako pravidlo. Říchová: *Přehled*, s. 255.

¹¹ Externé vplyvy samej osebe prechod k demokracii môžu facilizovať, no miera vnútorných faktorov, sila režimu opozície, občianskej spoločnosti, vyspelosti ekonomiky a mnohé iné faktory vplyvajú na charakter režimu a možnej transformácie. Prechod k demokracii je kombináciou interných a externých faktorov a nedá sa jednoducho vysvetliť, jednotlivé teórie sú ideálnymi modelmi, ktoré dokážu vysvetliť určité aspekty tohto procesu.

¹² Súčasný pokus s demokraciou na úrovni obcí je skôr experimentom než trendom, pre podrobnú informáciu o demokraciou na úrovni obcí v ČĽR pozri: Li, L. (2003): *The Empowering Effect of Village Elections in China*, Asian Survey, July/August 2003, Vol. 43, No. 4, (s. 648–662).

obdobia a najmä neskôr za prezidenta Hu Jintaa, Dengovho chránenca, prijatím práva na súkromné vlastníctvo do ústavy ČĽR v roku 2004.¹³

Dengova reforma sa zamerala na štyri cieľové oblasti: poľnohospodárstvo, priemysel, veda a výskum a armáda.¹⁴ Modernizáciu začal agrárnou reformou. Na rozdiel od Maovho veľkého skoku postupoval v reformách racionálnejšie. Vo svojich prejavoch Deng Xiao-ping hovoril o potrebe učiť sa od okolitých krajín. Inšpiroval sa najmä reformami v okolitých štátoch – „krajinami ázijských tigrov“ a prispôobil ich čínskym pomerom.¹⁵ Hlásal teóriu rovnosti a integroval do agrárnej reformy i bývalých veľkostatkárov, ktorí boli počas kultúrnej revolúcie perzekuovaní. Zaviedol „trhový socializmus“ (zmiešanú ekonomiku), ktorý umožnil zvýšiť životnú úroveň roľníkov a veľkých roľníckych oblastí. Je otáznе, či sa Deng inšpiroval aj Leninovým NEPom, podobné menej úspešné reformy existovali i v Juhoslávii a Maďarsku. Zaviedol systém zodpovednosti rodín namiesto veľkých ľudových komún – teda roľníci boli motivovaní pracovať pre seba.

Po reforme vidieka nasledovala reforma miest. Významnou reformou je projekt 14 pobrežných zvláštnych ekonomických zón, otvorených zahraničným investíciám. Táto stratégia mala tri roviny:

1. Pozdvihnúť čínsku ekonomiku.
2. Otvoriť sa viac svetu (v zmysle nadobudnúť nové technológie a nové výrobné postupy),¹⁶ získať väčší vplyv na lokálnych trhoch a stať sa exportérom produktov ľahkého priemyslu.
3. Pôvodne vytvorenie 4 špeciálnych ekonomických zón v roku 1979 (ich počet sa zvýšil časom na 14),¹⁷ ich vytvorenie malo aj politickú dimenziu, tou bolo nasmerovanie zón: (Shenzen) na Hongkong, (Zhuhai) na Macao a na Taiwan v rámci politiky „jednej Číny“ ako aj ako vytvorenie zóny v oblasti Shantou, z ktorej emigranti žijú

¹³ Pozri ústavu ČĽR: Constitution of the PRC at: http://english.gov.cn/2005-08/05/content_20813.htm, (20.01.09).

¹⁴ Hsü, I. C. (1990): *China Without Mao: The Search for a New Order*, (2nd Edition), Oxford University Press, s.168 -187.

¹⁵ Je zaujímavé, že 60-tých rokoch vytvára vláda ČR model špeciálnych ekonomických zón pre export. Taiwanská ekonomika bola v období 60-tých a 70-tých rokov zmiešanou ekonomikou, kde vláda vytvárala štvorročné strategické plány. Práve týmto modelom sa neskôr inšpiroval Deng Xiaoping.

¹⁶ Hsü: *China Without Mao*, s.188 - 198.

¹⁷ Detailnejšie o Deng Xiaopingových reformách: Gittings, J. (2005): *The Changing Face of China: From Mao to Market*, Oxford: Oxford University Press.

v oblasti juhovýchodnej Ázie a Chaozhou, z ktorej blízkosti odišli emigranti a stali sa ekonomicky aktívni v ďalších krajinách.

Deng Xiaoping vnímal súkromný sektor v tomto ako doplnok socialistického hospodárstva a hovoril o využívaní plánovania i trhu v socialistickom hospodárstve. Prechod na plné trhové hospodárstvo v Číne pre jeho nevypelost' a pre sociálne dôsledky, ktoré by tým vznikli nebol možný.

Jeho slogan, že „... nie je dôležité, či je mačka čierna alebo biela, hlavne, že dobre chytá myši.“ sa stal svetoznámy. Vo svojich reformách vychádzal z overeného princípu z obdobia občianskej vojny, hľadanie pravdy z faktov. Kontinuálna reforma armády pretrváva i v súčasnosti¹⁸ a zvlášť jej netransparentné financovanie spôsobuje značnú nevôľu na strane Japonska a USA.¹⁹ Zaslúžil sa o zlepšenie vzťahov s USA, Veľkou Britániou a západom, no zostal v Maovej línii vo vzťahu k ZSSR. V roku 1979 sa stretol s prezidentom Carterom, krátko potom ako USA ukončili diplomatické styky s Taiwanom.

Na projekt 14 pobrežných zvláštnych ekonomických zón nadväzovala ekonomicko-politická stratégia Jedna krajina dva systémy,²⁰ ako spôsob integrácie Hongkongu a Macaa s ČĽR. Spôsob aplikácie stratégie Jedna krajina dva systémy bolo vytvorenie Špeciálnych administratívnych regiónov (SARs), ktorý zachováva trhový ekonomický systém, ktorý je garantovaný na 50 rokov od odstúpenia bývalých kolónií Hongkongu a Macaa ČĽR. Rovnako umožňuje zachovanie kontinuity pôvodných právnych systémov SARs - v Hongkongu

¹⁸ V septembri 2008 sa ČĽR sa stala tretím štátom čo po USA a ZSSR vyslal samostatne ľudskú posádku do vesmíru, ktorá opustila vesmírnu loď. China astronauts braced for walk, at: <http://www.chinapost.com.tw/china/national%20news/2008/09/28/176495/China%2Dtakes.htm> (27.09.08). Minulý rok v októbri vyslala Čína lunárnu sondu Čchang-E, patrične pomenovanú podľa čínskej bohyne mesiaca. China's 1st lunar probe Chang'e-1 blasts off, at: http://news.xinhuanet.com/english/2007-10/24/content_6936966.htm (24.10.07). Dá sa predpokladať, že lunárna sonda je prvým krokom k dlhodobým čínskym plánom vytvoriť na mesiaci základňu. Ak by sa toto Číne podarilo, bol by to prvý krok ku explatácii Marsu, keďže prekonanie gravitácie z mesiaca a let na Mars je podstatne jednoduchší ako zo zeme (v astropolitike je primárnou premenou na rozdiel od geopolitiky gravitácia nie vzdialenosť.) Rovnako by Čína, ak vybudovala ako prvá lunárnu základňu, by získala škrtiaci bod a prinútila, by konkurenciu zostať na zemi. Pozri aj: Bodeen, Ch., *China takes its first ever spacewalk*, at: <http://www.chinapost.com.tw/china/national%20news/2008/09/28/176495/China%2Dtakes.htm> (28.09.08), Rincon, P., *China 'could reach Moon by 2020'*, at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/sci/tech/7506715.stm> (15.07.08).

¹⁹Shanker, T.; *China's Military Geared to Deterring Taiwan*, Report Says; NY Times, 20.7.2005, Pentagon seeks to curb China's military might, at: http://www.chinadaily.com.cn/english/doc/2006-02/02/content_516821.htm (02.02.2006).

²⁰Bližšie o aplikácií politickej stratégií a jej aplikácií Jedna krajina dva systémy: Lenhart, E. (2006): *Realizácia politickej stratégie Deng Siao-phinga: Jedna krajina dva systémy (Hongkong a Macao)*. In: Slovenská politologická revue, ročník 6, číslo 3, s. 6 - 28.

zvykové právo (Common Law) a portugalské právo v Macau.²¹ Zahŕňa a určuje prostredníctvom regionálnych mini-ústav (the Basic Law) kompetencie a základné postupy štátnej správy SARs. Umožňuje SARs širokú autonómiu s výnimkou zahraničnej a obrannej politiky (majú však právo uzatvárať medzinárodné zmluvy „za asistencie“ centrálnej vlády²² pod menom Hongkong Čína, alebo Macao Čína, ktoré sa aplikujú na územie SARs). Z politologického hľadiska sú SARs polo–demokratické a čiastočne autonómne entity. Exekutíva je v nich volená nepriamo, volebným kolégiom.²³ Legislatíva je volená v Hongkongu v súčasnosti polovica priamo a polovica nepriamo profesijnými skupinami.²⁴ V Macau je podobný spôsob voľby legislatívy s tým rozdielom, že predseda SAR (guvernér) časť poslancov menuje.²⁵

Koncepcia ekonomických zvláštnych pobrežných zón sa vytvorilo prostredie ekonomickej spolupráce s Hongkongom a Macaom. To viedlo k tomu, že „... v druhej polovici 80-tych rokov vďaka sprostredkovanej činnosti Hongkongu, sa výrazne rozšíril proces rozvoja obchodných kontaktov medzi Čínou a Taiwanom.“²⁶ „Jedna krajina dva systémy“ ako model, so širšou mierou autonómie ako daný Hongkongu a Macau bol ponúknutý aj Taiwanu. Vlády ČR tento spôsob zjednotenia však odmietajú. Keďže vnímajú Čínu a Taiwan ako rovnocenné entity.

Kým vo východnej Európe k transformácií predovšetkým prispelo nevýkonné hospodárstvo. Keďže tieto režimy neboli schopné sa ekonomicky liberalizovať ako východoázijské komunistické režimy v ČĽR a Vietname, boli odsúdené na zánik.

V decembri 1978 prezident Jimmy Carter vyhlásil, že USA neuznávajú ČR ako legitímneho reprezentanta Číny a ukončuje diplomatické styky s ČR. Na základe druhého

²¹ To je zachované s úpravami vyplávajúcimi z prechodu suverenity ako je občianstvo, hlavné mesto, štátne symboly a pod. Nejedná sa pritom o zásah do charakteru právneho systému ako takého.

²² Pre prípad Hongkongu: pozri článok 153: Basic Law: at: http://www.info.gov.hk/basic_law/fulltext/ (08.09.2007).

²³ To by nebolo samé o sebe nedemokratické, ale spôsob jeho kompozície je prinajmenšom diskutabilný, zloženie je nastavené tak, že pro-pekingské skupiny majú vo volebnom kolégiu väčšinu. Pre prípad Hongkongu: pozri dodatok I, odsek 2. : Basic Law: at: http://www.info.gov.hk/basic_law/fulltext/ (08.09.2007). V súčasnosti Stály výbor Národného ľudového kongresu (NPCSC) uvažuje o priamych voľbách guvernéra Hongkongu v roku 2017 a Legislatívnej rady v roku 2020. Hong Kong holds legislative polls, at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/7602511.stm>. Pozri aj: Lenhart, E. (2007) *Political regime and system of Hong Kong Special Administrative Region after ten years since the transition to PRC under review*. In: Slovenská politologická revue, ročník 7, číslo 3, s. 85-86.

²⁴ Ich pro-pekingski naklonení predstavitelia slúžia ako nástroj nepriamej kontroly Pekingu.

²⁵ Pre bližšie informácie o politickom systéme SARs a ich postavení v rámci ČĽR pozri Lenhart: *Political regime*, s. 86-89.

²⁶ Kozlov; A. (1996): *Hongkong na prahu návratu do Číny*. In: Medzinarodnaja žizen, 4/1996, s. 3.

čínsko-amerického spoločného vyhlásenia z januára 1979²⁷ o nadviazaní diplomatických stykov, nadväzujú USA diplomatické styky s ČĽR. V roku 1979 jednostranne USA vypovedali Zmluvu o vzájomnej obrane medzi USA a ČR, ktorá mala trvať 1. januára 1980. Táto situácia neistoty trvala len krátkodobo, pretože v roku 1979 nahradil Zmluvu o vzájomnej obrane Zákon o vzťahu k Taiwanu (Taiwan Relations Act - TRA). Na základe TRA USA sa zaviazali dodávať zbrane obranného charakteru. V otázke bezpečnosti sa však TRA vyjadruje len veľmi vágne a nezaväzuje USA Taiwan brániť pred inváziou.²⁸ Na základe 6.oddielu TRA zriaďujú USA Americký inštitút na Taiwane, ktorý síce neoficiálne no de facto nahrádza veľvyslanectvo USA na Taiwane, USA a ČR majú tým pádom semi-diplomatické vzťahy. Z pohľadu ČĽR je TRA zasahovanie USA do jej interných záležitostí. Keďže podľa ČĽR v Šanghajskej komuniké sa USA zaväzujú rešpektovať, princíp jednej Číny, vníma ČĽR TRA ako porušovanie tohto princípu. ČĽR nepovažuje TRA za platnú medzinárodnú zmluvu. TRA ako také nie je medzinárodnou zmluvou, ale je interným zákonom USA prijatý Kongresom, ktorý vyjadruje postoj k Taiwanu.

V období 1968 – 79 ČĽR pozmenila svoju rétoriku k Taiwanu, teda neplatí už „určite oslobodíme Taiwan“, ale otázku Taiwanu budeme riešiť komplexne a postupne. V roku 1979 dáva ČĽR tomuto sloganu konkrétnejšiu podobu s Novoročným posolstvom taiwanským krajanom. Toto posolstvo sa dá vnímať ako „... prvý ucelený návrh riešenia taiwanskej otázky“.²⁹ Deng Xiaoping dúfal, že ďalším krokom budú priame rokovania s Taiwanskými predstaviteľmi najmä s Chiang Ching-kuom. Deng dúfal, že výmena vo vedení na obidvoch stranách teda smrťou Mao Cetunga aj Čankajška, by mohol byť Chiang Ching-kuo partner, s ktorým by sa dal začať dialóg. V roku 1981 nasledoval ďalší návrh ČĽR, ktorý už dostával konkrétnejšiu podobu a v hrubých rysoch pripomínal budúci princíp Jedna krajina dva systémy.

V auguste v roku 1982 prijali tretie Spoločné vyhlásenie, kde v prvom bode USA vníma ČĽR ako legálneho reprezentanta Číny a akceptuje postoj ČĽR, že Taiwan je súčasťou

²⁷ Joint Communiqué on the Establishment of Diplomatic Relations, at: <http://www.taiwandocuments.org/communiqué02.htm> (16.09.2007).

²⁸ Pozri oddiel 2, Taiwan Relations Act, at: http://usinfo.state.gov/eap/Archive_Index/Taiwan_Relations_Act.html (16.9.2007).

²⁹ Bakešová, I., Fürst, R., Heřmanova, Z. (2004): *Dejiny Taiwanu*, NLN, Praha, s. 146; Hsiao, F., S., T.; Sullivan, L., R. (1980): *The Politics of Reunification: Beijing's Initiative on Taiwan*. In: *Asian Survey*, Vol. 20, No. 8., Aug., 1980, s.789.

Číny. Vo štvrtom bode ČĽR deklaruje, že otázku Taiwanu vníma ako svoju internú záležitosť a že bude usilovať o mierové zjednotenie.³⁰ Mesiac predtým však na žiadosť vlády ČR prijali USA dokument „Šiestich uistení“. Tento dokument obsahuje šesť bodov - smerníc, USA nebudú meniť podmienky stanovené v TRA ohľadom dodávok zbraní Taiwanu a že nebudú konzultovať tieto dodávky vopred s ČĽR. V štvrtom bode sa USA zaväzujú, že nebudú robiť prostredníka medzi Čínou a Taiwanom. Zaujímavé sú najmä body 5 a 6. Piaty bod stanovuje, že USA nebudú meniť svoju pozíciu k suverenite Taiwanu, ktorá je subjektom mierového rokovania medzi Číňanmi a nebudú nútiť Taiwan do jednania s Čínou. Šiesty bod stanovuje, že USA nebudú oficiálne uznávať suverenitu Číny nad Taiwanom.³¹

Z oboch dokumentov teda vyplývajú dva fakty: USA rešpektuje postoj ČĽR, ktorá vníma Taiwan ako svoju súčasť, no USA toto tvrdenie oficiálne nepotvrdzuje ani nevyvracia teda, ponecháva otázku Taiwanu otvorenú. Zaujímavé je, že v tomto období sa ČĽR a ČR zhodli na fakte, že otázka zjednotenia ako aj otázka suverenity Taiwanu je interná čínska otázka a nechcú, aby do toho vstupovala tretia strana.

V roku 1983 v rozhovore s profesorom Winstonom L. Y. Yangom zo Seton Hall University, Deng Xiaoping vysvetlil svoj šesť bodový návrh o zjednotení s Taiwanom. Jeho koncept pripomína budúci princíp „Jedna krajina dva systémy“ z roku 1984 s rozdielom, že autonómia Taiwanu by zašla ešte ďalej a Taiwan by si mohol ponechať svoju vlastnú armádu. Deng ďalej navrhol, že by „taiwanskí politici“ riadili domáce záležitosti. Vo svojom postoji zdôraznil, že nemôžu dať Taiwanu plnú autonómiu, čo by znamenalo v jeho interpretácii dvoch Čín. Dá sa teda predpokladať, Deng Xiaoping vychádzal z unitárneho charakteru Číny a bol pripravený dať postavenie približne autonómnej oblasti, alebo pravdepodobnejšie dnešného SAR s o niečo širšími právomocami. Zrejme by nepristúpil na federálny charakter usporiadanie a už vôbec nie na konfederáciu, keďže z jeho uvažovania vyplýva „jedna Čína“ = jedna nedeliteľná suverenita. Deng Xiaoping sa ostro postavil proti akémukoľvek zasahovaniu externých aktérov do procesu zjednotenia.³² No žiadne priame rokovanie medzi Deng Xiaopingom a Chiang Ching-kuom nikdy nenastali.

³⁰ Joint Communique of the United States of America and the People's Republic of China, August 17, 1982, at: <http://www.taiwandocuments.org/communique03.htm> (16.9.2007).

³¹The "Six Assurances" to Taiwan, at: <http://www.taiwandocuments.org/assurances.htm> (16.9.2007).

³² V roku 1983 Deng nemohol predpokladať demokratizačný proces na Taiwane. Celkovo je diskutabilné akým spôsobom by KS Číny garantovala politický režim na Taiwane a ako by sa ČĽR a ČR pod akým názvom spojili. An idea for the peaceful reunification of the Chinese mainland and Taiwan, June 26, 1983, at:

Chiang reagoval zdržanlivo podľa princípu „troch nie“.³³ KMT režim, považoval za dôležitý interný vývoj ČLR, približovanie sa ČR a ČLR a dodržiavanie Troch ľudových princípov Dr. Sun Yat-sena.³⁴ Bola to skôr vyhybavá reakcia. Je otáznou, či sa Chiang náhle možnosti zjednotenia zľakol, prípadne či bolo zjednotenie pod taktovkou komunistov, kde by Kuomintang hral druhé husle neakceptovateľné. Je však zrejmé, že po prechode k demokracii na Taiwane sa situácia skomplikovala, pretože už nebolo možné pre KMT prijať autonómne rozhodnutie ohľadom zjednotenia. Zjednať akýkoľvek kompromis medzi demokraticky zvolenou vládou v Tapei a KS Číny by bolo oveľa problematickejšie ako medzi KS Číny a KMT v období Deng Xiaopinga a Chiang Ching-kua, je diskutabilné, či Chiang Ching-kuo v roku 1983 nepremeškal historickú príležitosť na začatí rozhovorov o zjednotení.³⁵ V 80-tych rokoch však nastal určitý posun v praktickej rovine v Taiwanskej úžine. V roku 1985 ČR zrušila embargo na obchod s ČLR.³⁶ V roku 1987 prišlo k umožneniu návštev príbuzných cez tretie štáty (zvyčajne cez Hongkong).³⁷ V roku 1988 prišlo k zásadnému obratu v zahraničnej politike, keď ČR ustúpila od princípu hry s nulovým súčtom v diplomatickom uznaní, teda z pozície ČR už neplatí, že pokiaľ tretí štát uzná diplomaticky ČLR, tak ČR preruší diplomatické styky, ČLR však zostáva verná tomuto princípu naďalej.

Deng Xiaopingova koncepcia je hostilistická a má národný charakter. Jeho modernizácia má bližšie charakterom k východoázijským vzorom (Japonsko, Taiwan a Južná Kórea) a Španielsku, než k vývoju v ostatných komunistických štátoch. Z hospodárskeho hľadiska Deng zavádzal po vzore Taiwanu zvláštne ekonomické zóny so zameraním produkcie spotrebných tovarov na export. Zároveň otváral tieto zóny zahraničnému kapitálu a strategicky ich nasmeroval na Taiwan, Hongkong a Macao. Politicky prichádza

<http://www.china.org.cn/english/features/dengxiaoping/103377.htm> (14.9.2007), pozri aj: Chiou, C.L.,

Dilemmas in China's Reunification Policy toward Taiwan, *Asian Survey*, Vol. 26, No. 4, Apr., 1986, (s. 467-482).

³³ Žiaden kontakt, žiaden rozhovor, žiaden kompromis. Yang, J. (2002): *The Bush Administration's Taiwan Policy: Evolution and Trends*, *American Foreign Policy Interests*, Volume 24, Number 2, 1 April 2002, s. 147-151.

³⁴ S dodržiavaním druhého bodu ľudových princípov – demokracia mal v tej dobe „problémy“ i KMT režim na Taiwane.

³⁵ Chaingov nástupca Lee Tung-hui bol medzi ortodoxnými členmi KMT považovaný za separatistu, založením Taiwanská únia solidarity (TSU), túto mienku potvrdil.

³⁶ Van Vranken Hickey, D. (1988): *America's Two-Point Policy and the Future of Taiwan*, *Asian Survey*, Vol. 28, No. 8, Aug., 1988, s. 881-896.

³⁷ Chao, C., (2003): *Will Economic Integration between Mainland China and Taiwan Lead to a Congenial Political Culture?*, *Asian Survey*, Vol. 43, No. 2, Mar. - Apr., 2003, s. 280-304; pozri aj: Lew, A.,A. *Overseas Chinese and Compatriots in China's Tourism Development*, at: <http://jan.ucc.nau.edu/~alew/personal/other/o-c-tourism.html> (28.09.2007).

s koncepciou Jedna krajina dva systémy ako integrovať plne kapitalistické kolónie Hongkong a Macao do čínskeho semi-kapitalistickej ekonomiky. Táto koncepcia reflektuje i politické práva, odlišnú právnu kultúru Hongkongu a Macaa. Pre Taiwan bol a je tento model neakceptovateľný, keďže Hongkong i Macao ako SARs sú v podriadenej pozícii voči Pekingu. Čínske vedenie preto v rámci politiky jednej Číny za prezidenta Hu Jintaa od tejto koncepcie postupne k Taiwanu ustúpilo. Táto koncepcia i smerom k Taiwanu je dôležitým krokom v čínskom politickom myslení, keď sa do popredia dostáva ako spôsob mierového zjednotenia.³⁸

Politologická analýza politických a strategických dopadov udalostí na Námestí Tiananemen na ďalšie ekonomické a politické reformné dianie v Číne

Postupná liberalizácia Dengových reforiem vyvolala v komunistickej strane Číny (KS Číny) dvojitú odozvu. Na jednej strane skupina okolo Zhao Ziyanga generálneho tajomníka KS Číny, ktorá žiadala pokračovanie ekonomických reforiem k prechodu od zmiešanej ekonomiky k úplnému trhovému hospodárstvu a právo na súkromné vlastníctvo.³⁹ V politickej oblasti požadovali „piatu modernizáciu“ - demokratizáciu. Ich protipólom v strane boli zástupcovia tvrdej línie maoistov personalizovaná premiérom Li Pengom. Táto skupina v nich videla návrat ku kapitalizmu.

Uprostred týchto dvoch skupín bola tretia frakcia umiernených liberalizátorov na čele s Deng Xiaopingom. Určitou podobnou analógiou k postoju Deng Xiaopchinga by mohol byť postoj Luisa Carrera Blanca, ktorý podobne ako Deng Xiaoping bol v ekonomickej oblasti liberalizátor a protektorom technokratov, no v politickej oblasti bol stúpencom tvrdej línie. Deng Xiaoping sa snažil vo svojich ekonomických reformách zabezpečovať sociálnu stabilitu a predísť sociálnemu napätiu.⁴⁰ V politickej oblasti sa zasadzoval o nižšiu mieru centralizácie a o väčšiu mieru posilnenia rozhodovacích práv regiónov, no on ani jeho stúpenci rozhodne neplánovali politickú demokratizáciu západného typu a nespochybňovali vedúcu úlohu KS Číny. Svoju predstavu o politicko-ekonomickom usporiadaní čínskej spoločnosti nazývali

³⁸ Koncepcia mierového zjednotenia v iných obmenách je stále hlavným teoretickým východiskom pre zjednotenie s Taiwanom.

³⁹ Bolo prijaté v ústavnej zmene v ČĽR v roku 2004 prezidentom Hu Jintaom.

⁴⁰ Veľmi podobné postoje zastáva i súčasný prezident Hu Jintao, ktorý sa usiluje zmenšovať sociálne rozdiely. China's Hu sets out policy goals, at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/6241676.stm> (26.6.2007).

socializmus s čínskymi špecifikami.⁴¹ Podobne i súčasné politické vedenie sa stavia k demokratickým reformám len veľmi opatrne.⁴²

Jednalo sa v Shillsovom pojmosloví o modernizujúcu sa oligarchiu a liberalizačnú fázu v Prezworského ponímaní. V KS Číny nastala situácia, keď sa stretli tri myšlienkové prúdy. Na jednej strane to boli ortodoxní maoisti, Dengova pragmatická frakcia liberalizátorov a tretia frakcia, ktorá sa snažila o urýchlenie reforiem. Dengov reformný program mal holistický koncept rovnako ako Zho Enaliova koncepcia bol a je dlhodobého charakteru. V hospodárskej, geopolitickej a celkovej spoločenskej situácii si Deng uvedomoval, že široká demokratizácia v čínskej spoločnosti nebola možná. Teória vysokých spoločenských nákladov⁴³ poukazuje, že čínska spoločnosť by sa mohla stať liberálnou demokraciou, len za cenu občianskych nepokojov a obrovského prepadu životnej úrovne mnohých obyvateľov, čo by mohlo viesť k občianskej vojne a v Dengovej kalkulácii i k západnej intervencii, čo bola cena, ktorú Deng nebol ochotný zaplatiť. Čínska historická skúsenosť z obdobia bojujúcich štátov, z 19. storočia, z kultúrnej revolúcie poukazuje, že v Číne bez politickej a sociálnej stability nie je pokrok v takom gigantickom štáte takmer vôbec možný. Z týchto dôvodov Deng i jeho pokračovatelia si uvedomujú, že politická reforma musí byť graduálna, aby predišli nestabilite a sociálnemu napätiu.

V druhej polovici 80-tych rokov rástla v ČĽR vo zvláštnych ekonomických zónach a veľkých mestách stredná vrstva a postupne vznikala občianska spoločnosť. Študenti z tejto strednej vrstvy študovali na univerzitách v zahraničí. Tí prinášali do Číny nové idey, s ktorými boli konfrontovaní v zahraničí, no po štvrtom júni 1989 až 2/3 študentov, ktorí študovali v zahraničí sa už do Číny nevrátili. Intelektuáli, akademické prostredie a najmä študenti v Pekingu žiadali „piatu modernizáciu“.

Po študentských protestoch bol Hu Yaobang v roku 1987 odvolaný z postu generálneho tajomníka KS Číny, pretože podľa vedenia strany bol zodpovedný za „buržoázne“ protesty študentov. Po ňom bol do tejto pozície menovaný Zhao Ziyang. Avšak ekonomické a politické reformy, ktoré zastával, boli čoskoro ostro kritizované vedením KS Číny. Potom ako na jeho návrh sa urýchlila cenová reforma, zdvihla sa prudká inflácia

⁴¹ Čáky, M. (2005): *Politický vývoj v novodobej Číne*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda, s.114.

⁴²Hu cautious over political reform ,at:

<http://www.cnn.com/2006/WORLD/asiapcf/10/11/china.reforms.reut/index.html> (11.10.2006).

⁴³ Určitou análogiou je teória zraniteľnosti profesora Kirbiho.

a verejnosť žiadala väčšiu mieru centralizácie ekonomickej politiky. Ako následok tejto situácie prebiehali ostré výmeny názorov vo vedení KS Číny do jari 1989.

15. apríla 1989 zomiera Hu Yaobang a stav ekonomiky sa naďalej zhoršoval. Situácia sa vystupňovala a mnohí intelektuáli, študenti a nespokojní obyvatelia Pekingu si prišli uctiť pamiatku Hu Yaobanga a protestovať proti zastaveniu reforiem na Námestí Tiananmen.⁴⁴ Ich protesty pokračovali napriek snahám vlády ich ukončiť. Tento protest nebol namierený v svojej podstate proti vláde, k hlavným požiadavkám protestujúcich patrilo: zamedziť korupcii v štátnej byrokracii⁴⁵ a ústavne ukotviť ľudské práva. Protesty sa rozšírili i do ďalších miest ako: Šanghaj, Kuang-čou a Čcheng-tu. Deng Xiaoping a centrálné vedenie sa 26. apríla pokúsilo situáciu upokojiť a pohrozilo, že zakročí proti protestujúcim silou. 18. mája Zhao Ziyang sa pokúsil neúspešne ukončiť hladovku študentov. 20. mája bol odvolaný z funkcie a centrálné orgány vyhlásili stanné právo. Situáciu skomplikovala i návšteva Michaila Gorbačova. Poriadkové oddiely nedokázali situáciu upokojiť. Li Peng za podpory Deng Xiaopinga, dáva ČLOA rozkaz protest na Námestí Tiananmen ukončiť. Štvrtého júna nad ráno jednotky ČLOA silou rozohnali demonštrantov z Námestia Tiananmen.

Problémom protestu na Námestí Tiananmen bolo, že to bola živelná akcia, teda nejednalo sa o žiadne premyslené konanie politickej opozície, ktorá by dala centrálnej vláde konkrétne požiadavky. Protestujúci nesformulovali žiaden program, memorandum, ani žiadne konkrétne vyhlásenie, alebo predstavu o občianskych právach či demokracii, na ktoré by vláda mohla reagovať.⁴⁶ Na jednej strane sa teda stretol silný režim so slabou neorganizovanou formou síce masového, no nekoherentného protestu. Dovolil by som si odcitovať poľského disidenta Jaceka Kuroňa: „Pričinila sa o pád komunizmu demokratická opozícia? V Číne vládne komunistická strana, vládne krvavo a strašne, ale už dávno nebuduje žiadny socializmus, ale taký kapitalizmus, že nás pred ním pán boh ochraňuje. Socializmus sa

⁴⁴ Je diskutabilné, ako vlastne tento protest vznikol, Francis Fukuyama uvádza i možnosť manipulácie z hora. Fukuyama, F. (2002): *Konec dejín a posledný človek*. Praha: Rybka Publishers, s. 51-52.

⁴⁵ Korupcia v štátnej správe je v Číne dodnes veľký problém. Chinese officials admit to graft, at: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/6929005.stm> (03.08.2007). Tento prípad je len vrcholom ľadovca, pre detailnejšiu informáciu o miere korupcie v ČĽR: Wedeman, A. (2004): *The Intensification of Corruption in China*, China Quarterly, vol. 180, s. 898 - 921. V súčasnosti sa snaží čínske vedenie graduálnou politickou reformou, vytvorením "super ministerstiev" efektívnejšie bojovať proti korupcii. "Super ministerstvá" majú aj zefektívniť štátnu správu zlúčením vládnych agentúr, ktoré sa dostávajú do kompetenčných konfliktov. China vows political reform after shake-up, at: <http://www.chinapost.com.tw/news/2008/02/29/144920/China%2Dvows.htm> (29.02.08).

⁴⁶ Čáky, M. (2005): *Politický vývoj v novodobej Číne*, Univerzita sv. Trnava: Cyrila a Metoda, s.116.

ako ekonomický systém zrútil pod svojou vlastnou váhou. K tomu nebola potrebná opozícia, ináč čínsky príklad to ukazuje veľmi názorne. Ale tomu, že by sa diktatúra pretvorila v demokraciu, pokiaľ by neexistovala opozícia - tomu neverím.“⁴⁷

Deng Xiaoping sa v roku 1989 podobne ako Chiang Ching-kuo na Taiwane v roku 1986 dostal do situácie, ktorú Adam Przeworski nazýva dilema liberalizátorov. V prípade Chiang Ching-kua to bola voľba medzi prechodom k demokracii a represiou. V prípade Deng Xiaopinga to bolo skôr rozhodnutie medzi kooptáciou študentskej reprezentácie a utvorení určitého hybridného režimu⁴⁸ a represiou. V prípade ČR bola z politického i ekonomického hľadiska podstate iná situácia, keď na Taiwane mohli kandidovať nestraniční politici a ďalšou fázou demokratizácie bolo umožnenie politickej plurality. V ČĽR boli požiadavky študentov zamerané na garanciu ľudských práv, pokračovanie ekonomických reforiem a o snahu o určitú kooptáciu – teda by vznikla, ak by sa ich požiadavky presadili, určitá forma rozšírenej diktatúry. V prípade ČR nasledovala postupná demokratizácia a v ČĽR represia a presadenie sa tvrdej línie.

Rozhodnutie pre represiu možno vnímať z hľadiska medzinárodného vývoja – najmä v ZSSR a obavy KS Číny zo straty monopolu moci, ako aj zo skúsenosti z kultúrnej revolúcie, čím sa snažilo predísť vysokým sociálnym nákladom, ktoré by bolo potrebné vynaložiť na stabilizáciu, konsolidáciu po revolučného usporiadania.⁴⁹ Vedenie KS Číny sa usilovalo o udržanie stability navonok i do vnútra. Preto by bolo ustúpenie požiadavkám protestujúcich v očiach KS Číny znakom slabosti a zrejme predpokladali, že pokiaľ by vytvorili precedens ústupku, mohlo by to vyvolať ďalšie narastajúce požiadavky na KS Číny.⁵⁰ Podľa Deng Xiaopinga: „Bez stabilnej politickej situácie a stability sociálneho usporiadania, nedosiahneme nič v krajine s tak obrovskou populáciou a slabými ekonomickými základmi.“⁵¹ I súčasné vedenie KS Číny má eventuálne bližšie k „singapurskému poňatiu“⁵²

⁴⁷ Kuroň, J.; Żakowski, J. (1995): *PRL dla początkujących*. Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, s. 281-282.

⁴⁸ Študenti žiadali rozhovory s predstaviteľmi centrálnej vlády a o inštitucionalizáciu politického partnerstva predstaviteľov študentov a centrálnych orgánov. Čáky, M., (2005): *Politický vývoj v novodobej Číne*, Univerzita sv. Cyrila a Metoda, Trnava (s.116).

⁴⁹ Skúsenosť z Kultúrnej revolúcie sa hlboko vtrila do myslenia čínskych politických vodcov ako symbol nestability a chaosu, ktorému chcú za každú cenu predísť. McDougall, D. (2007): *Asia Pacific in World Politics*, Lynne Rienner Publishers, s. 121., Hong Kong leader: Too much democracy dangerous, at: <http://edition.cnn.com/2007/WORLD/asiapcf/10/12/hongkong.democracy.ap/index.html> (12.10.2007).

⁵⁰ Tie by mohli vznášať predstaviteľia domácej opozície, ale i členovia komisie reprezentujúci Hongkong.

⁵¹ McDougall, D. (2007): *Asia Pacific in World Politics*, Lynne Rienner Publishers, s. 121.

demokracie, ako k usporiadanej prosperujúcej spoločnosti, pred konceptom individuálnej slobody, teda ako je vnímaná demokracia v západnom ponímaní.

Dopad incidentu na Tiananmen mal niekoľko rovín: spôsobil zmeny vo vnútornej politike Číny, zapríčinil podstatné zhoršenie vzťahov s USA a európskymi štátmi, Čína stratila punc reformistického štátu v zahraničí. Po incidente odchádza do exilu veľká časť liberálne založených intelektuálov a študentov, ktorí študovali v zahraničí. Spôsobil napätie v procese tranzície Hongkongu pod čínsku suverenitu.⁵³ Straty na životoch sa uvádzajú v intervale 3000 – 7000 mŕtvych a odhady čínskeho Červeného kríža hovoria o minimálne ďalších 30 000 zranených.⁵⁴ Okrem Pekingu a Čcheng-tu, hlavného mesta provincie S'čchuan, k násilnostiam v iných mestách nedošlo. Európske hospodárske spoločenstvo (EEC) a USA uvalili embargo na vývoz zbraní do ČLR.⁵⁵

Z hľadiska vnútorného vývoja mali udalosti na Tiananmen nasledovnú dohru, politická zodpovednosť za politický vývoj bola zvalená na Zhao Ziyanga, ktorý bol v domácom väzení až do konca svojho života.⁵⁶ K moci sa dostali konzervatívni maoisti, ktorých Deng Xiaoping predtým odsunul na druhú koľaj.⁵⁷ Jiang Zemin,⁵⁸ pôvodne hlava KS Číny v Šanghaji, nahradil na poste generálneho tajomníka Zhao Ziyanga. Vláda ľavicových dogmatikov vedených Li Pengom však netrvala dlho, ich hospodárska politika bola neúčinná, čo sa prejavilo nedostatkom spotrebného tovaru v roku 1991. Konzervatívne krídlo zo situácie obviňovalo Deng Xiaopinga. Deng však začal „inšpekčné cesty“ po zvláštnych ekonomických zónach, začal kampaň za zachovanie ekonomických reforiem.

⁵² Fukuyama, F. (1995): *Confucianism and Democracy*, Journal of Democracy - Volume 6, Number 2, April, 1995, s. 20-33.

⁵³ V Pekingu v roku 1989 zasadala zmiešaná komisia, ktorá vytvárala Basic Law HKSAR (Hongkongskej regionálnu mini ústavu) Lenhart, E. (2006): *Realizácia politickej stratégie Deng Siao-phinga: Jedna krajina dva systémy (Hongkong a Macao)*. In: Slovenská politologická revue, ročník 6, číslo 3, s.8. Tak isto konanie Chrisa Pattena a jeho demokratizačné zmeny v Hongkongu sa dajú interpretovať ako reakcia na Tienanmen. Lenhart: *Political regime*, s.8.

⁵⁴ Documents 30-35: The Aftermath, at:

<http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB16/documents/index.html#30-35> (21.09.2007),

Timperlake, E. (2002): *Red Dragon Rising: China's Military Threat to America*, Regnery Publishing, s. 26.

⁵⁵ V roku 2004 síce EU zvažovala jeho ukončenie, no po priatí zákona o nedeliteľnosti Číny ČLR v roku 2005 zotrvala na zachovaní embarga.

⁵⁶ Domáce väzenie je čínska mäkká forma potrestania vysokých funkcionárov, ktorí upadli do nemilosti komunistickej strany.

⁵⁷ Bol členmi Ústrednej poradnej komisie – bezmocného orgánu, ktorý len kritizoval ekonomické reformy. Pozri Čáky: *Politický vývoj*, s. 119.

⁵⁸ Tejto funkcie sa mu dostalo, pretože dokázal v Šanghaji preukázať svoje politické schopnosti, keď predišiel násilnostiam a za „vhodné riadenie“ lokálnych médií počas protestov.

Po udalostiach na Tianamen nastala klasická situácia, keď po ukončení eminentnej krízy na seba prevezme moc tvrdá línia režimu a pritvrdí diktatúru. Po tejto fáze sa však opätovne preukazuje, že maoisti rovnako ako po prevzatí moci Huom Gofengom, nedokázali si mocensky s výnimkou Li Penga udržať pozíciu a ich hospodárska politika opätovne nikam nevedla. Táto situácia umožnila návrat predstaviteľov pragmatického KS Číny myslenia k moci.

Na XIV. zjazde KS Číny v roku 1992 sa presadil Dengov pohľad a znamenalo to definitívne odstavenie konzervatívcov.⁵⁹ Ukončilo sa tak určité prechodné obdobie od udalostí na Tienanmen. V roku 1992 nastala kompromisná situácia, keď pozíciu premiéra si zachoval nepopulárny Li Peng,⁶⁰ svoju pozíciu si podržal aj Jiang Zemin a do stáleho výboru KS Číny sa dostal i Dengov protégé Hu Jintao. K moci sa postupne dostala nová elita⁶¹ zoskupená okolo Jiang Zemina, ktorá tvorila jadro tretej generácie komunistických čínskych politikov.⁶² Táto nová elita postupne prevzala moc od starnúceho patriarchu Deng Xiaopinga v rokoch 1992 – 1997. Od roku 1992 sa dá hovoriť o stabilizácii a o druhej etape ekonomických reforiem v ČLR. Kládla si tri hlavné ciele:

1. Všeobecný rast produkčných kapacít krajiny
2. Zvyšovanie ekonomickej a politickej moci ČLR
3. Zvýšenie životnej úrovne občanov ČLR⁶³

Nastala situácia, ktorá z mocenského hľadiska sa dala vnímať ako kompromis, keď konzervatívci si podržali garančnú pozíciu premiéra zastúpenú Li Pengom, faktická moc sa presunula postupne na prezidenta Jiang Zemina – predsedu centrálnej vojenskej komisie a predsedu KS Číny. Jiang formuje svoju vlastnú elitu, ktorá postupne preberá moc a ideové východiská od Deng Xiaopinga a zároveň pomaly odstavuje od moci konzervatívcov. Popri Jiangovej šanghajskej skupine sa postupne formuje i Hu Jintaoova frakcia. Deng síce nemohol presadiť Hu Jintaoa ako svojho okamžitého nástupcu, keďže Jiang Zemin bol kompromisom akceptovateľným medzi frakciami. Hu však ako člen stáleho výboru KS Číny sa dostal do

⁵⁹ Lin, C., P. (2008): *More Carrot Than Stick: Beijing's Emerging Taiwan Policy*, China Security, Vol. 4 No. 1 Winter 2008, s. 22.

⁶⁰ Zachoval si ju až do roku 1997, keď ho na odporúčenie prezidenta Jiang Zemina nahradil Zhu Rongji.

⁶¹ Táto skupina býva označovaná ako aj Šanghajska skupina (Shanghai faction) – skupina politikov pôvodom zo Šanghaja a spolupracovníci z obdobia, keď Jiang Zemin pôsobil v Šanghaji. Ich pozícia sa postupne oslabovala s nástupom štvrtej generácie pod vedením Hu Jintaoa v roku 2002. Chinese Vice-Premier Huang dies, at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/6714343.stm> (02.06.2007).

⁶² Čáky: *Politický vývoj*, s. 122-123.

⁶³ Tamtiež, s.124 - 127.

pozície, keď sa mohol stať Jiang Zeminovým nástupcom, čo sa i stalo. V období po udalostiach na Tienanmen došlo i k inštitucionalizácii funkcie skutočného čínskeho vodcu, keď Jaing Zemin spojil vo svojej osobe predsedu KS Číny, predsedu Centrálnej vojenskej komisie. Jaing rovnako ako v súčasnosti Hu kontroloval stanú a armádu. Deng vytvoril precedens tranzície moci na Jiang Zemina, ako i Jaing na Hu Jintaa. Došlo i k odbúraniu kultu osobnosti, keď Jiang aj Hu pokračovali v tradícii Deng Xiaopinga, nevytvárať kult osobnosti.

Ideový, politický a ekonomický rozbor východísk post-Dengovej modernizácie

V období po odchode Deng Xiaopinga v roku 1997 sa v Číne otvorila potreba inštitucionálnych zmien vo vedení KS Číny i prehodnotenie oficiálnej ideológie strany. Teória troch zástupcov Jiang Zemina prezentovaná vo februári 2000 odrážala tieto zmeny. Jiang v nej hovorí o vyspelých produkčných silách, o vyspelej kultúre a o širokom záujme čínskej spoločnosti.

Vedie sa mnoho diskusií o tom, čo vlastne jednotliví zástupcovia predstavujú a čo mala táto reforma strane a spoločnosti priniesť. Je to na jednej strane odklon od tradičného Maoizmu a potvrdenie reforiem Denga, keď podľa väčšiny interpretácií reprezentanti vyspelých sociálnych síl sú predstavitelia managementu a pracujúcej inteligencie teda, špičkových odborníkov a ich možnosť inkorporovania do strany. KS Číny tak prestáva byť oficiálne len stranou roľníkov a robotníkov, ale ma odrážať meniacu sa štruktúru čínskej spoločnosti. Vyspelá čínska kultúra odrazom kultúrneho vývoja v Číne a potreby prispôsobovaniu sa aktuálnej potrebe čínskej spoločnosti. Tretí pilier teórie je politický konsenzus v rámci politického vedenia KS Číny.

Kooptáciou podnikateľov do KS Číny sa tak KS Číny mala stať stranou pre všetky segmenty čínskej spoločnosti, čo malo vytvoriť strane legitimitu ako transformujúcej sa strane smerom k managerskej strane obdobnej funkciou k singapurskej Strane ľudovej akcie (PAP). Jaing Zemin tým vytvoril nie len nový zdroj legitimacy no i stav symbiózy medzi KS Číny a podnikateľmi, čím strana získala podporu podnikateľských kruhov, no zároveň pre podnikateľa v Číne byť členom KS Číny prináša prestíž a nemalé privilégia.

Kritikou Jiang Zemina i Šanghajskej skupiny pri troch zástupcoch bol prílišný dôraz na ekonomický rozvoj na jednej strane a nedostatočné vnímania vzniku sociálneho napätia a sociálnej nerovnosti na druhej strane.⁶⁴

Premier Zhu Rongji (1998 - 2003) úspešne previedol Čínu obdobím Ázijskej finančnej krízy, záplavami rieky Jiangcetiang pri udržaní rastu HDP pri 7.9%. Zhu v roku 2000, keď poklesli celosvetovo zahraničné priame investície na investície na polovicu, dokázal že v Číne stúpol ich príliv o 10%. V roku 2002 to bol nárast na 22.6%. Objem zahraničného obchodu v roku 2002 stúpol 18%. Za Jiang Zeminoveho prezidentského obdobia sa Čína v roku 2001 stala členom Svetovej obchodnej organizácie (WTO).⁶⁵

V každom reformujúcom sa socialistickom ekonomickom systéme i v Číne Zhu a Wen Jiabao, jeho vicepremiér a nástupca, narazili na štrukturálne problémy a odpor straníckych konzervatívov. Hlavným problémom boli zostávajúce nereformované štátne podniky (SOEs). Neefektívne podniky fungujúce podniky, disfunkčný bankový sektor a miera zahraničných pôžičiek spôsobovali čínskemu hospodárstvu nemalé problémy. Problémom bola i nejednotnosť názorov medzi prezidentom a premiérom, ako situáciu vyriešiť.

Otázkou zostávalo ako reštrukturalizovať a sprivatizovať SOEs bez toho, aby nedošlo k masívnej nezamestnanosti v mestách. Privatizáciou civilných ale i vojenských SOEs Jiang Zemin oslabil vplyv armády v štáte.⁶⁶ Generácia pracovníkov SOEs trpiacich pod kultúrnou revolúciou s nedostatočným vzdelaním a schopnosťami neboli pripravení na zmeny plánované v štátnych podnikoch. Po zatvorení SOEs sa mnohí ocitli bez práce, bez schopnosti nájsť si zamestnanie v súkromnej sfére. Preto premiér Zhu sa snažil vytvoriť sociálnu sieť a projekty, ktoré by im pomohli. V tomto období začal i trend migrujúcich robotníkov⁶⁷ zo zaostalejšieho vnútrozemia do vyspelejších pobrežných oblastí, čím sa na jednej strane znížila v tomto období nezamestnanosť no začali sa zvyšovať i sociálna disparita i rozdiely medzi regiónmi.

⁶⁴ V tomto ohľade sa snaží o korekcie Hu Jintao a štvrtá generácia KS Číny. Pre viac informácií o troch zástupcoch pozri: Hepeng, J. (2004): *The Three Representatives Campaign: Reform The Party Or Indoctrinate The Capitalists?* In: Cato Journal, Vol. 24, No. 3 (Fall 2004), s.261 – 275 a stránku KS Číny, On the Three Represents, at: <http://www.idcpc.org.cn/english/policy/3represents.htm> (13.12.08).

⁶⁵ Pre viac informácií pozri, China and the WTO, at: http://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/china_e.htm (15.12.08).

⁶⁶ Jang Zemin narozdiel od Maa a Denga nebol členom starej gardy nesmrteľných a v armáde nepožíval úctu, ktorú mala voči Maovi a Dengovi.

⁶⁷ Ich počet sa dnes odhaduje na 210 miliónov. Chinese learn to live with reform, at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/7780477.stm> (18.12.08).

Profesor Yasheng Huang rozlišuje modernizáciu 80-tých rokov reformy Zhao Zyianga a Wana Liho zamerané na vidiek a reformy 90-tých rokov Jiang Zemina a Zhu Rongja zameraného na mestá. Vidiecku fázu charakterizoval ako zameranie na rozvoj domáceho súkromného podnikania, ktorý Y. Huang nazýva "usmerňovaný liberalizmus". Mestská fáza, ktorá sa sústreďovala na štátne firmy, veľké infraštruktúrne projekty a preferenčné režimy pre zahraničných investorov, mala silne antiliberálny charakter.

Podľa názoru profesora Huanga zásadný rozdiel medzi podnikateľským kapitalizmom 80. rokov a štátom riadeným kapitalizmom 90. rokov bol v sociálno-ekonomických dôsledkoch. Hospodársky rast vidieckej fázy sa odzrkadlil v zodpovedajúcom raste príjmov obyvateľstva. Naopak, mohutný rast HDP počas mestskej fázy sprevádzali pomalé tempo zvyšovania životnej úrovne, prudké zvyšovanie príjmovej disparity, korupcia a relatívny úpadok vidieka.⁶⁸

S príchodom štvrtej generácie čínskych politikov bolo evidentné, že je potrebné napraviť ekonomickú disparitu ako i korupčné problémy, ktoré zostali z éry prezidenta Jiang Zemina. Jiang však držal až do roku 2004 pozíciu predsedu Centrálnej vojenskej komisie, teda prezident Hu Jintao a premiér Wen Jiabao sa ešte plne zo začiatku nevymanili Jiangovmu vplyvu. Hu i Wen skúmali možnosti rozvoja chudobnejších oblastí a prišli s projektmi, keď vyspelejšie provincie dotujú chudobnejšie, čím napomáhajú ich rozvoju. Dalo by sa to porovnať k nemeckému celonárodnému projektu Länderausgleich, keď staré spolkové krajiny napomáhajú novým spolkovým krajinám.

Ideologickou odpoveďou Hu Jintao na nahromadené problémy bola prezentovaná 17. zjazde KS Číny ako cesta vedeckého vývoja. Predstava Hu Jintao spočíva v udržateľnom ekonomickom raste a kontinuálnom hospodárskom raste na jednej strane a zároveň o snahu o vytváranie harmonickej spoločnosti na druhej strane.⁶⁹ Súčasné čínske vedenie má sťaženú situáciu svetovou finančnou krízou, keď pokles po čínskych výrobkoch v celosvetovom

⁶⁸ Pre podrobnú analýzu pozri: Huang, Y. (2008): *Capitalism with Chinese Characteristics: Entrepreneurship and the State*, Cambridge University Press; pozri aj, Baľo, R.: *Mýty o čínskom kapitalizme, Recenzia knihy Yasheng Huang: Capitalism with Chinese Characteristics* at: <http://blogy.etrend.sk/knihozrut/myty-o-cinskom-kapitalizme/156852.html> (30.01.09).

⁶⁹ Pre bližšiu informáciu pozri aj: Fewsmith, J.: *Promoting the Scientific Development Concept, China Leadership Monitor*, No.11, s.1 – 10, at: http://media.hoover.org/documents/clm11_jf.pdf (13.12.08).

meradle spôsobuje zatváranie tovární a nezamestnanosti v Číne.⁷⁰ Ako východisko z tejto situácie hľadá Čína v užšej spolupráci so susedmi najmä s Južnou Kóreou a Japonskom.⁷¹

Čína podľa F. Zaakariu disponuje americkými štátnymi obligáciami vo výške takmer jedného bilióna USD. Predstava, čo všetko by Čína s nimi mohla urobiť naháňa podľa jeho mienky niektorým analytikom vo Washingtone strach. No ako premiér Wen v interview pre CNN uistil, je v záujme Číny, aby sa americké hospodárstvo dostalo z recesie a Čína nemá na jeho poškodzovaní, záujem.⁷² Pre Čínu ostáva i naďalej USA stále významným trhom, preto by takéto konanie pre Čínu bolo kontraproduktívne.

Popri súčasnej svetovej hospodárskej kríze súčasné čínske vedenie čelí i mnohým ďalším vnútorným problémom. Melaninová aféra, ktorá šokovala domácu i svetovú verejnosť poukázala na závažné nedostatky v oblasti čínskej potravinovej bezpečnosti.⁷³ Zásadným interným problémom KS Číny je kvalita jej predstaviteľov nízkych stupňoch, keď sa jej miestni predstavitelia majú tendenciu správať ako miestni feudáli. Toto správanie od tradičnej korupcie, nerešpektovania ekologických a základných ľudských práv (neraz za tichého súhlasu, v horšom prípade otvorenej podpory miestnej polície)⁷⁴ spôsobuje sociálne napätie a neraz i otvorené útoky na miestnych predstaviteľov KS Číny.⁷⁵

Reformný kurz pokračuje za nasledovníkov Deng Xiaopinga nie len v ekonomike, ale i v armáde. V novembri 2008 Čína deklarovala pripravenosť postaviť vlastnú lietadlovú loď a tým zmeniť pomer síl v regióne.⁷⁶ V oblasti civilného rozvoja sa môže Čína pochváliť prvým civilným lietadlom ARJ-21 vlastnej výroby, ktoré úspešne testovala v novembri 2008.⁷⁷ Veľkým úspechom prezentovaným aj na olympijských hrách v Pekingu je čínsky

⁷⁰ Do súčasnej hospodárskej krízy vykazoval rast HPD Číny dlhodobo každoročne okolo 10%. I v súčasnosti v období krízy vykazuje čínska ekonomika 5% rast HDP. Pre bližšiu informáciu o súčasnom stave čínskej ekonomiky pozri: China slowdown prompts unrest fears, at:

<http://edition.cnn.com/2008/BUSINESS/12/10/china.labor.unrest/index.html> (10.12.08).

⁷¹ Asian giants agree economic plan, at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/7781027.stm>

(13.12.08), pozri aj: Hungo, J.: *Tokyo, Beijing, Seoul unite in face of crisis*, at:

<http://search.japantimes.co.jp/mail/nb20081214a1.html> (14.12.08).

⁷² Transcript of interview with Chinese Premier Wen Jiabao, at: <http://edition.cnn.com/2008/WORLD/asiapcf/09/29/chinese.premier.transcript/index.html#cnnSTCText> (29.09.08).

⁷³ Mass recall of China milk produce at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/7624969.stm> (19.09.08).

⁷⁴ Hogg, C.: *'Locked up for complaining in China'*, at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/7775662.stm> (10.12.08).

⁷⁵ Protesters attack Communist Party headquarters in northwest China following land dispute, at: <http://www.chinapost.com.tw/china/local-news/other/2008/11/18/183785/Protesters%2Dattack.htm> (18.11.08).

⁷⁶ Chang, R.: *Chinese official asserts right to build carrier: report*, Taipei Times, (s.3) at:

<http://www.taipeitimes.com/News/editorials/archives/2008/05/20/2003428940> (18.11.08).

⁷⁷ China's first home-made jet flies, at: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/7755377.stm> (28.11.08).

vesmírny program, v septembri 2008 sa Čína pridala ako tretia krajina k USA a bývalému ZSSR, keď čínsky tchaigonaut vystúpil do otvoreného vesmíru.⁷⁸ Rovnako ako jeho mentor Deng i Hu pokračuje v reforme vidieka, keď rozsiahla reforma bola odštartovaná v októbri 2008, čím sa Hu snaží revitalizovať čínske rurálne oblasti.⁷⁹ Je diskutabilné ako bude pokračovať ekonomický vývoj v Číne, možný predpoklad vedie k väčšej svojbytnosti severo-ázijského regiónu⁸⁰ ako i bližšej spolupráci na globálnej úrovni spolupráce medzi európskymi a ázijskými predstaviteľmi.⁸¹ Duchovné dedičstvo reforiem Deng Xiaopinga zostáva naďalej aktuálne a „krátky obor“ zostáva zdrojom inšpirácie pre súčasné vedenie, keďže to bol najmä Deng a jeho duchovný predchodcovia Liu Shaoqi a Zhou Enla, ktorí umožnili, že sa dnes Čína etabluje už nie len ako regionálna, ale svetová superveľmoc.

Skúmanie ideových a politických, aspektov post-Dengovych reforiem - analýza súčasného politického systému Číny

Politický režim ČĽR všeobecne možno hodnotiť ako republikánsky a nedemokratický pokiaľ ho hodnotíme z hľadiska kritérií liberálnej demokracie.⁸² Je diskutabilné z hľadiska klasifikácie nedemokratických režimov kam možno režim ČĽR zaradiť. Derek McDougal definuje režim ČĽR ako autoritársky (authoritarian).⁸³ Pokiaľ vychádzame z definície autoritárskeho režimu ako ju definuje J. J. Linz,⁸⁴ tak v prípade ČĽR, možno túto definíciu nie plne aplikovať. Režim ČĽR nie je však ani už totalitárny, ako ho definuje G. Sartori.⁸⁵ Dalo by sa povedať, že režim ČĽR sa počas Dengovej modernizácie posunul od svojej totalitárnej fázy smerom k autoritárskemu technokratickému režimu.⁸⁶

⁷⁸ Barboza, D.: *China Launches Space Walk Mission*, at: <http://www.nytimes.com/2008/09/26/world/asia/26space.html?hp> (25.09.08).

⁷⁹ Yardley, J.: *China Enacts Major Land-Use Reform*, at: http://www.nytimes.com/2008/10/20/world/asia/20china.html?_r=1&oref=slogin (19.10.08).

⁸⁰ Head, J.: *Is it time for an Asian Monetary Fund?*, at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/business/economy/7754167.stm> (04.12.08).

⁸¹ EU and Asia 'must work together', at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/7686869.stm> (23.10.08).

⁸² Vo svojom hodnotení vychádzam z kritérií demokracie ako ich definuje R.A. Dahl. Říchová: *Přehled*, s. 162 - 163.

⁸³ McDougall, D. (2007): *Asia Pacific in World Politics*. Lynne Rienner Publishers, s. 55.

⁸⁴ Linz: *Totalitarian and Authoritarian Regimes*, s. 159.

⁸⁵ Vo svojom hodnotení vychádzam z kritérií demokracie ako ich definuje R.A. Dahl. Říchová: *Přehled*, s. 233 - 235.

⁸⁶ Pre alternatívnu analýzu pozri: Oksenberg, M. (2001): *China's Political System: Challenges of Twenty-First Century*, The China Journal, No. 45, Jan. 2001, s. 22 - 28, Podľa profesora Oksenberga nemožno čínsky režim jednoznačne označiť, podľa jeho názoru čínsky politický systém eklekticky kombinuje v sebe prvky:

1. Leninistických inštitúcií

Režim ČĽR nepovažujem za totalitárny z viacerých dôvodov. Rola komunistickej ideológie bola postupne od Dengových reforiem utlmená a nahrádzaná čínskym nacionalizmom⁸⁷ a hospodárskym rozvojom ako novými zdrojmi legitimacy.⁸⁸ V liberálnych demokraciách sú slobodné voľby zdrojom legitimacy. Rovnako platí známe heslo Americkej revolúcie: žiadne zdanenie bez zastúpenia (no taxation without representation), teda režim nedostane žiadne peniaze, pokiaľ nezabezpečí daňovým poplatníkom účasť na moci. Zdroje legitimacy KS Číny hospodársky rast a nacionalizmus boli politikmi štvrtej generácie rozšírené o ideu harmonickej spoločnosti,⁸⁹ teda o určitú väčšiu mieru redistribúcie bohatstva a redukovania napätia v spoločnosti, ako aj zmiernovania rozdielov medzi vyspelými pobrežnými regiónmi a menej rozvinutým vnútrozemím. Toto nebýva ľahké. V západných demokraciách sa súžitie kapitalizmu a demokracie vzájomne dlhodobo dopĺňa a ovplyvňuje, pre Čínu je to za 30 rokov vývoja trhového hospodárstva v porovnaní so západom pomerne nová skúsenosť.

Podľa názoru Fareeda Zakariu elity KS Číny si myslia, že dokážu nájsť rovnováhu medzi hospodárskou liberalizáciou a politickou kontrolou. Ako vzor im slúži režim bývalého premiéra Singapuru Lee Kuan Yewa.⁹⁰ Zakaria, McDougall, ako aj ďalší analytici sú však z dlhodobého hľadiska skeptickí.⁹¹ Pre Peking slúžia SARs a najmä Hongkong ako „laboratória“ ako pomer ekonomickej slobody a politickej kontroly vyvažovať.⁹² Za účelom väčšej spoločenskej súdržnosti súčasné čínske vedenie „oprášilo“ Konfúcia⁹³ zatracovaného kultúrnou revolúciou. Princíp podriadenia sa autorite je koncept, ktorý zapadá do súčasnej

2. vlastných vytvorených inštitúcií najmä za posledných 20 rokov

3. legálnych, polo-legálnych a nelegálnych inštitúcií vytvorených transformáciou ekonomického systému.

⁸⁷ Nacionalizmus podľa názoru profesora Saundersa môže umožňovať ČĽOA kritizovať civilné vedenie a tlačiť ich na navrhovanie armádneho rozpočtu a na tvrdšie postoje v zahraničnej politike. Saunders, S., C. (2005): *Long-term Trends in China-Taiwan Relations: Implications for U.S. Taiwan Policy*, November/December 2005, Vol. 45, No. 6, s. 978.

⁸⁸ McDougall: *Asia Pacific in World Politics*, s. 56.

⁸⁹ Griffiths, D.: *Delegates gather for China's NPC*, at:

<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/6417179.stm> (05.03.07)

⁹⁰ Je diskutabilné ako je tento štýl vládnutia dlhodobo udržateľný, keďže i v samotnom Singapure sa ozývajú hlasy, žiadajúce zmenu. Zakaria, F., (2004): *Budúcnosť slobody*, Nakladateľstvo vied ČR, Český Tešín, (s. 106 - 107).

⁹¹ McDougall: *Asia Pacific in World Politics*, s. 324.

⁹² Dá sa namietat, že situácia v Hongkongu aj Macau sa vyvinula historicky a ich inštitúcie sa vyvinuli počas koloniálnej správy, no pre Čínu skúsenosti SARs môžu byť cenné i pre potencionálnu transformáciu politického systému na pevnine.

⁹³ Prevzali najmä princíp poslušnosti k vládcovi – k štátu, predtým platilo poslušnosť aj cisára – teraz prezidenta, predtým mandarínov teraz orgány KS Číny. Confucians say, women now welcome, at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/5388064.stm> (28.09.06).

politickéj doktríny KS Číny. Komunistická strana ponechala duplikáciu svojich štruktúr a štruktúr štátu a stále si udržiava hegemonické postavenie v štáte.⁹⁴

Režim ČĽR možno nazvať ako post-totalitárny alebo prípadne stále silne autokratický režim, ktorý nie je ideologicky až tak fanaticky vyhranený ako v Maovom období, no mierou cenzúry⁹⁵ nie len v politike ale i v iných oblastiach života je v ňom stále cítiť totalitárny pôvod.

Pri analýze politického systému Číny je z metodologického hľadiska užitočné začať analýzou stranického systému. Jedná sa o nesúťaživý politický systém. V ňom dominuje Čínska komunistická strana (KS Číny). KS Číny je v systéme hegemonickou stranou vo Wiatrovom pojmosloví,⁹⁶ toto postavenie jej zaručuje aj ústava z roku 1954, ktorá jej priznáva vedúcu úlohu v čínskej spoločnosti.⁹⁷ Jedná sa o klasický model hegemonickéj strany a satelitných strán, tento systém sa podobá stranickému systému komunistického Poľska alebo ČSSR. Iné politické strany⁹⁸ v Číne existujú, no počtom členov, alebo vplyvom na dianie v štáte sú marginálne. Nemôžu v systéme KS Číny konkurovať. Prezident Hu Jintao v roku 2007 síce naznačil, že konzultanti z iných politických strán by mohli byť poradcami vo vládných agentúrach, no na celkovom charaktere ich postavenia sa tým nič nemení.

V rámci KS Číny možno pozorovať dve hlavné frakcie: jednu reprezentovanú súčasným prezidentom Hu Jintaom, takzvaných populistov a druhú frakciu nazývaných ako Šanghajská skupina alebo aj elitisti, reprezentovaná bývalým prezidentom Jiang Zeminom. Tieto dve skupiny majú rôzne postoje k ekonomickému vývoju v Číne, prípadne k redistribúcii bohatstva v spoločnosti. Rozdiely medzi týmito skupinami sú primárne v sociálno-ekonomických otázkach. V otázke zahraničnej politiky a vzťahu k Taiwanu medzi nimi nie sú signifikantné rozdiely. Existujú určité rozdiely v krátkodobých stratégiách a prístupoch, no dlhodobý cieľ zjednotenia Číny s Taiwanom je pre obe frakcie identický.

⁹⁴ V ČĽR existuje niekoľko impotentných politických strán, čím je vytvorený dojem určitej kvázi plurality. Je to však nič ako existencia Národnej fronty v bývalom ČSSR.

⁹⁵ Miera cenzúry je v čínskych médiách je taká vysoká, že aj Li Lien-chieh, známejší pod umeleckým menom Jet Li, ktorý je zvyčajne povestný svojim silným čínskym patriotizmom zaútočil na čínskych filmových cenzorov. Jet Li attacks China film censors, at: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/entertainment/6954500.stm> (20.08.07).

⁹⁶ Sartori, G. (2005): *Strany a stranické systémy – schéma pro analýzu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultúry.

⁹⁷ Chang, Y. (1956): *The Chinese Communist State System Under the Constitution of 1954*, The Journal of Politics, Vol. 18, No. 3, Aug., s. 520-546.

⁹⁸ Sú to: Čínska asociácia na podporu demokracie, Čínska demokratická liga, Čínska asociácia za budovanie národnej demokracie, Zhi Gong Dang, Čínska ľudová robotnícka demokratická strana, Spoločnosť Jiu San, Revolučný výbor Kuomintangu, a Taiwanska demokratická samosprávna liga.

Elitisti majú zvyčajne zázemie buď priamo v Šanghaji, alebo pobrežných vyspelých provinciách, vzdelaním sú obvykle ekonómovia, prípadne pôsobia v akademickej oblasti, majú skúsenosti v oblasti zahraničnej politiky, finančníctva a obchodu. V svojej politike preferujú pobrežné provincie, majú blízko k čínskym podnikateľom a nemajú záujem na vyššej miere prerozdelenia v spoločnosti.⁹⁹

Populisti vodcovia zvyčajne pochádzajú z lokálnych organizácií KS Číny, z menej rozvinutých provincií, Komunistickej ligy mládeže,¹⁰⁰ alebo z oblasti štátnej propagandy. Zvyčajne majú technické alebo právnické vzdelanie. Preferujú väčšiu mieru solidarity s menej vyspelými regiónmi. Tu možno hľadať ideové východisko Hu Jintaovej koncepcie harmonickej spoločnosti, ako nástroja na vyrovnávanie disparít a sociálneho napätia.¹⁰¹

Tento koncept predchádzal koncept Jiang Zemina troch zástupcov. Už za jeho obdobia hľadala KS Číny spôsob ako sa adaptovať na novú situáciu spojenú so zmenou ekonomického systému. KS Číny vo svojej ideológii hľadala určité predefinovanie, vzorom jej v tomto smere mala byť i nová labouristická strana Tonyho Blaira.¹⁰² Podľa názoru Jiang Zemina komunistická strana ZSSR stratila kontrolu, pretože nedokázala reprezentovať potreby vývoja „najvyspelejších produkčných síl“, „vyspelej kultúry“ a širokých mas.¹⁰³ Politika troch zástupcov mala tomu predísť. Podľa názoru Li Junru, KS Číny nevypustí zo svojej ústavy „predvoj pracujúcej triedy“.¹⁰⁴ Toto ustanovenie sa ale dá možno podľa momentálnej potreby prispôbiť. Podľa názoru Zheng Bijiana je potrebné predefinovať pojem „pracujúca trieda“. Zheng do nej zaraďuje širokú paletu profesií od farmárov, cez

⁹⁹ Lisle, J. de: (2006): *Party Politics and Foreign Policy in East Asia – An FPRI Conference Report*, s.1.

¹⁰⁰ Predsedami Komunistickej ligy mládeže boli Hu Jintao aj Li Keqiang, Huov protégé a súčasný najnovší člen Stáleho výboru CCS. Pozri aj: New head for China's Youth League, at: <http://www.cnn.com/2006/WORLD/asiapcf/12/05/china.youthleague.reut/index.html> (05.12.06).

¹⁰¹ Otázka stability je pre ČĽR kľúčová. Snaha vyvažovať hospodársky rast a pritom predchádzať sociálnemu napätiu je problém, ktorému Čína dnes čelí. Popri ekonomickej disparite, je to otázka budovania infraštruktúry a s ňou úzko súvisiaca otázka životného prostredia. Ďalšou internou dilemou vyvažovanie demokratických (požiadaviek najmä v Hongkongu) udržania moci CCS. Olympijské hry Pekingu mali preto demonštrovať stabilitu a vyspelosť Číny a sú určitou výkladnou skriňou autoritárskeho režimu. ČĽR nenecháva v tomto ohľade nič na náhodu: od príkazu nosiť biele rukavičky pre taxikárov, cez zákaz pľutia na ulici, po kurzy anglických fráz obyvateľov Pekingu. Pre bližšiu informáciu o otázke stability ČĽR: Gallagher, M., E. (2005): *Stability above all*, Asian Survey, vol. XLV, s. 21 - 32.

¹⁰² Lawrence, S., V. (2000): *Three Cheers for the Party*, Far Eastern Economic Review, October 2000, s. 32.

¹⁰³ Tamtiež, s. 34.

¹⁰⁴ Tamtiež, s. 34.

robotníkov po managerov.¹⁰⁵ Pojem vyspelá kultúra zahŕňa v sebe čínsku kultúrnu tradíciu, prijatie toho najlepšieho zo svetovej kultúry a pridržovanie sa marxizmu.¹⁰⁶

Medzi reprezentantmi elitistov a populistov prebieha súperenie o posty v štátnej správe, no ich vzťah nie je čisto konkurenčný, ale skôr sú vzájomne závislí. Preto sa snažia svoje postavenie balansovať. Do Stáleho výboru KS Číny boli prijatí Li Keqiang, predstaviteľ populistov, ako i Xi Jinping, predstaviteľ Šanghajskej skupiny.¹⁰⁷ V marci 2008 ako sa predpokladalo, boli znovuzvolení Hu Jintao ako prezident (15.03.08) a aj Wen Jiabao si podržal post premiéra na ďalších päť rokov.¹⁰⁸ Xi Jinping bol zvolený na post viceprezidenta a bola mu zverená prestížna úloha prípravy olympijských hier. Je pravdepodobné, že Xi sa stane Huovým nástupcom v roku 2013 na poste predsedu KS Číny a prezidenta.¹⁰⁹ Li Keqiang bol zvolený na post výkonného vicepremiéra pre financie a je pravdepodobné, že nahradí premiéra Wena v roku 2013. V súčasnosti, zvlášť po úmrtí vicepremiéra Huang Jua, v júni 2007¹¹⁰ a po zatknutí šanghajskeho predsedu KS Číny Chen Liangyu a kritika premiéra Wen Jiabaa za korupciu v septembri 2007¹¹¹ sa zdá, že v KS Číny prevažuje vplyv populistov, čím sa posilnila pozícia Hu Jintaa.¹¹² No na rozdiel od Maa a Denga nie je dnes Hu v pozícii, že by si mohol vybrať nástupcu, ktorého by presadil bez širšej podpory v Stálom výbore KS Číny. Autor tejto práce sa zhoduje s väčšinovým názorom analytikov, že dualizmus frakcií v rámci KS Číny nepovedie v najbližších rokoch k rozdeleniu strany.¹¹³

Pri bližšej analýze vládnych inštitúcií ČĽR je viditeľný trend formalizácie od nástupu Jiang Zeminovej administratívy pri identifikácii pozície “reálnej” hlavy štátu. Mao a Deng používali rôzne tituly v strane a štáte. Preto bolo ťažko identifikovať, kto je reálny držiteľ moci v štáte. Obidvaja boli predsedovia Centrálnaj vojenskej komisie, čím získali politickú

¹⁰⁵ Tamtiež, s. 35.

¹⁰⁶ Silne to pripomína čínskych zástancov sebauposilovania z 19. storočia až na rozdiel, že ideológovia sa snažia v nej vdýchnuť život v ČĽR de facto mŕtvemu marxizmu. Lawrence, S., V. (2000): *Three Cheers for the Party*, Far Eastern Economic Review, October 2000, s. 35.

¹⁰⁷ Bristow, M., China rules out West's democracy, at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/7043942.stm> (15.10.07).

¹⁰⁸ Wen gets second term as China's premier, at: <http://edition.cnn.com/2008/WORLD/asiapcf/03/16/china.politics.ap/index.html> (16.03.08).

¹⁰⁹ China leaders confirmed in office, at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/7299212.stm> (15.03.08).

¹¹⁰ Chinese Vice-Premier Huang dies, at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/6714343.stm> (02.06.2007). Práve jeho pozíciu, ktorá bola od tej doby prázdna zaplnil Li.

¹¹¹ China's warning over graft probe, at: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/5380592.stm> (26.09.07).

Sommerville, Q., Power play brings down Shanghai boss, at: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/5378532.stm> (25.09.07).

¹¹² Lin., C. P.: *Hu's steady march on power*. In: International Herald Tribune, 23.10. 2007.

¹¹³ Lisle: Party Politics and Foreign Policy in East Asia – An FPRI Conference Report, (s.3).

kontrolu nad ozbrojenými silami (ČĽOA).¹¹⁴ Jiang Zemin v roku 1989 prijal titul prezident, dovtedy skôr post formálnej hlavy štátu. Pozícia prezidenta z hľadiska právomocí je skôr formálna, preto Jiang Zemin rovnako, ako jeho predchodcovia Mao a Deng bol aj predsedom Centrálnej vojenskej komisie a ako Mao aj generálnym tajomníkom KS Číny. Pozície generálneho tajomníka a predsedu Centrálnej vojenskej komisie sú dve kľúčové pozície a ich držiteľa možno identifikovať ako skutočnú hlavu štátu. Práve postupná tranzícia postu a predsedu Centrálnej vojenskej komisie z Denga na Jiang Zemina a z Jiang Zemina na Hu Jintaa možno považovať za ukončenie prechodu od pôvodnej hlavy štátu k svojmu nástupcovi.¹¹⁵

Prezident predsedá Stálemu výboru politbyra KS Číny,¹¹⁶ ktorý momentálne pozostáva z 9 členov.¹¹⁷ Jeho členovia sú najvplyvnejší držiteľia moci v štáte. Popri prezidentovi je premiér – predseda Štátnej rady (vlády) druhou kľúčovou pozíciou v exekutive ČĽR, premiér a Štátna rada riadia bežné dianie v Číne a bežnú zahraničnú politiku. Hlavné rozhodovanie o kľúčových politikách vnútornej a zahraničnej politike je v rukách prezidenta a Stáleho výboru politbyra KS Číny, ktorého členom je i premiér.¹¹⁸

Prezidenta volí oficiálne Národný ľudový kongres (NPC), ktorý je zákonodarným a ústavodarným orgánom. V skutočnosti však tento na prvý pohľad významy orgán, schvaľuje zvyčajne len stranícke direktívy. Samotný NPC má približne 3000 členov, ktorí reprezentujú celú ČĽR, stretáva sa len raz do roka. Významnejším orgánom je jeho stály výbor (NPCSC), ktorý pozostáva zo 150 členov a má právo rozhodovať v interpretácií regionálnych ústav Hongkongu a Macaa.¹¹⁹

NPC síce schvaľuje jediného kandidáta na prezidenta, no jeho selekcia prebieha vo vnútri strany medzi straníckymi elitami. Dá sa anticipovať, že budúcim prezidentom sa stane člen Stáleho výboru politbyra KS Číny.¹²⁰ Predpokladá sa, že v roku 2012 Hu Jintaa na poste prezidenta vystrieda jeden z vyššie uvedených nových členov Stáleho výboru politbyra Li

¹¹⁴ McDougall, D., (2007): *Asia Pacific in World Politics*. Lynne Rienner Publishers, s. 58 - 59.

¹¹⁵ Pre bližšiu informáciu o prechode medzi treťou a štvrtou generáciou čínskych politikov: Cheng, L. (2000): *Jiang Zemin's Successors: The Rise of the Forth Generation of Leaders in the PRC*, China Quarterly, vol. 161, s. 1 - 40.

¹¹⁶ Politbyro je volené Centrálnou komisiou (CCS). Samotné politbyro pozostáva z 24 členov, jeho stály výbor pozostáva z 9 členov.

¹¹⁷ V literatúre býva označovaný aj ako Všetľudové čínske zhromaždenie.

¹¹⁸ Pre detailnejšie informáciu o jednotlivých inštitúciách KS Číny: How is China ruled, at: http://news.bbc.co.uk/1/shared/spl/hi/in_depth/china_politics/government/html/2.stm (26.01.08).

¹¹⁹ Lenhart: *Political regime*, s. 87.

¹²⁰ Bolo to tak v prípade súčasného prezidenta Hu Jintaa.

Keqiang alebo i Xi Jinping. Xi Jinping má momentálne vyššiu pozíciu v rámci strany ako Li, no Li má podporu Hu Jintaa. Ich ďalšie pôsobenie v nasledujúcich štyroch rokoch vo výbere bude rozhodujúce o ďalšom vodcovi Číny.¹²¹

Väčšina autorov sa zhodne na tom, že ČĽR je unitárny štát. Pre komunistické štáty vo všeobecnosti je forma centralizovaných unitárnych štátov bežná.¹²² Územno-administratívna organizácia Číny odráža ciele vnútornej politiky ČĽR stabilitu a územnú integritu. Pre Španielsko z hľadiska vertikálneho členenia štátu sa používa pojem regionálny decentralizovaný štát. V politickej geografii sa tento termín zaužíval pre štáty, ktoré sa nachádzajú na medzistupni medzi unitárnym štátom a federáciou. V prípade ČĽR by sa tento koncept dal vnímať naruby, keď ČĽR by sa dala označiť ako centralizovaný regionálny štát. V ČĽR majú jej rôzne regióny rôzne právomoci, kde škála právomocí od najširších ako ich majú SARs po bežné provincie.¹²³ Je to aj výraz pragmatizmu a sociálneho inžinierstva, keď bežní občania ČĽR môžu vstupovať do SARs len na víza.¹²⁴ Zriadenie SARs je treba vnímať v kontexte spôsobu integrácie bývalých kolónii do ČĽR Dengou politickou stratégiou Jedna krajina dva systémy.¹²⁵

Pre Taiwan je miera dodržiavania sľubov Pekingu daných najmä Hongkongu „barometrom“ čo možno očakávať, keby sa Taiwan zjednotil s Čínou. Preto je dianie v Hongkongu pozorne sledované taiwanskými médiami.¹²⁶ Je preto aj v záujme Čung-nan-chaj (Zhongnanhai)¹²⁷ balansovať záujmy hongkongských demokratov a celkového systému a tým aj vysielat' pozitívny obraz do Taiwanu, že občianske a ekonomické práva hongkongských občanov sú dodržiavané. V hongkongskom politickom systéme

¹²¹ Všeobecne sa odhaduje, že Li Keqiang Huov protege sa stane premiérom a Xi Jinping sa stane prezidentom, čím v KS Číny nastane alternácia frakcii.

¹²² V prípade ZSSR, Juhoslávie a ČSSR sa formálne jednalo o federácie. Tie boli v skutočnosti riadené centralisticky. Po demokratizačných procesoch sa ich nefunkčnosť plne prejavila.

¹²³ Historicky takéto delenie ako uvádza prof. Huntington nie je pre Čínu nič neobvyklé. Čína mala i v imperiálnom období podobné členenie na jadro, vonkajšie provincie a na tributálne oblasti. Dnes by sme tributálne oblasti mohli hľadať v susedstve Číny, kde ČĽR vyvíja v súčasnosti geostrategický vplyv a nakláňa si miesené režimy pôžičkami a investíciami. Huntington S.P. (1998): *Kampf der Kulturen*, 8.Auflage, München: Siedler, München, s. 268 - 269.

¹²⁴ Existencia vízovej povinnosti v rámci jedného štátu je v 21. storočí dosť neobvyklá. Čínske vedenie si tým ale zabezpečuje demografickú stabilitu SARs.

¹²⁵ Lenhart: *Political regime*, s.87.

¹²⁶ Wong, S., Thousands in HK democracy protest, at:

<http://www.chinapost.com.tw/news/2008/01/14/138914/Thousands%2Din.htm> (14.01.08).

¹²⁷ Zhongnanhai – je ekvivalent pojmu Biely dom v kontexte USA, často sa používa na neformálne označenie exekutívy ČĽR.

pravdepodobne nastane určitý posun, keď Peking prisľúbil priamu voľbu guvernéra v roku 2017 a plné priame voľby Legislatívnej rady na 2020.¹²⁸

Druhý dôvod prečo môže byť Čína potencionálne agresívna voči svojim susedom je demografický. V ČĽR pre politiku jedného dieťaťa začína prevažovať mužská populácia.¹²⁹ Dôvod, prečo čínske rodiny preferujú chlapcov, je zakorenený v čínskej kultúre, kde je synovskou povinnosťou postarať sa o rodičov, preto vzniká v Číne problém „prebytku“ mužskej populácie. Z európskych dejín poznáme niekoľko príkladov, že takýto stav v populácii môže viesť k agresivite voči susedom. Únos Sabiniek je učebnicovým príkladom.

Záver

Tridsať rokov reforiem ktoré odštartoval Deng Xiao-ping na 11.kongrese KS Číny, zmenili Čínu, ako aj pohľad sveta Čínu na nepoznanie. Štyri Dengove modernizácie sa od tej doby rozvíjali do dnešnej podoby, keď sa Čína stala treťou najväčšou ekonomikou, keď v januári 2009 predbehla Nemecko.¹³⁰ Nie je to len ekonomický rozvoj Číny, ktorého asi najväčším Dengovim monumentom je mesto Shenzhen. Shenzhen sa z chudobnej agrárnej provincie stal pulzujúcou desať miliónovou metropolou s dôležitosťou obdobnou ako Hongkong a Šanghaj. Dengové reformy zredukovali počet Číňanov žijúcich na pokraji chudoby teda 1 až 2 USD na deň v priebehu 30 rokov zo 700 000 na 100 000.¹³¹ Rovnako čínske HDP vzrástlo z 360 miliárd Yuanov (53 miliárd USD) in 1978 to 24.95 bilióna Yuanov (3.7 bilióna USA) v roku

¹²⁸ Podotýkam, že sa jedna o prísľub, nie teda o záväzné rozhodnutie. Pre bližšiu informáciu pozri:

EDITORIAL: Hong Kong's long wait continues, at:

<http://www.taipeitimes.com/News/editorials/archives/2008/01/01/2003395181> (01.01.2008).

¹²⁹ Kurlantzick, J. (2007): *China's future: a nation of single men?*, at:

<http://www.latimes.com/news/printedition/opinion/la-op-kurlantzick21oct21,1,6759831.story?coll=la-news-comment> (27.01.07). ČĽR je si tohto problému vedomá a politika jedného dieťaťa sa prehodnocovala. China 'may revamp one-child rule'. at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/7270442.stm> (29.02.08). Nakoniec sa však na politke jedného dieťaťa nič nezmenilo. China one-child rule 'to remain', at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/7281023.stm> (06.03.08).

¹³⁰ China passes Germany in economic rankings, at:

<http://edition.cnn.com/2009/WORLD/asiapcf/01/15/china.economy/index.html> (15.01.09).

¹³¹ Severino, R., C.: *Deng legacy after 30 years*, at: <http://search.japantimes.co.jp/mail/eo20081229a1.html> (29.12.08).

2007.¹³² Nie sú to len ekonomické úspechy reforiem, ale i vedecké ako čínsky vesmírny program a vojenské úspechy, ktoré poukazujú na úspešnosť reforiem.

Je oprávnenou kritikou, že v Číne dodnes existuje vysoká miera korupcie, nízka miera dodržiavania všeobecných ľudských práv, ekologické problémy, disparita medzi regiónmi a mnohé ďalšie problémy dodnes v Číne existujú. Je rozhodne záverom tejto práce, ako i prieskumov verejnej mienky v Číne i mienkou renomovaných odborníkov, že Dengové reformy sú a boli jednoznačne prínosné pre čínsku spoločnosť ako celok.

Typickým kritickým bodom mnohých autorov je, že zatiaľ čo Dengove reformy a jeho pokračovatelia Jiang a Hu pokračovali v štyroch modernizáciách, v oblasti politických reforiem sa udialo v Číne veľmi málo. S týmto pohľadom sa nestotožňujem. Fareed Zakaria, ako aj Adam Przeworski poukazujú, že je potrebné najskôr vytvoriť rámec konštitucionálneho liberalizmu režimu pred prechodom k liberálnej demokracii a tento trend je v Číne dlhodobo viditeľný. Významným krokom bolo prijatie do ústavy právo súkromného vlastníctva. Rovnako dôležité je postupné si uvedomovanie práva intelektuálneho vlastníctva a vzniku strednej triedy. Pre každú stabilnú liberálnu demokraciu je široká stredná trieda a občianska spoločnosť typická. Čína je v období, keď sa práve tento proces utvára. Čína až na krátku dobu Sun Yat-sena prešla de facto z feudalizmu a obdobia krátkej Čankajškovej modernizácie do občianskej vojny, po ktorej nasledovalo obdobie Maoizmu. Teda až s reformami Deng Xiaoping sa dá vôbec hovoriť o kontinuálnom mierovom rozvoji spoločnosti a vznikla šanca na vytvorenie občianskej spoločnosti.

Fareed Zakaria správne komentuje, že zaslúžené bohatstvo štátu je najlepší zdroj podpory udržateľnej demokracie. Jeho myšlienku nepriamo podporil i Deng Xiaoping, ktorý povedal v roku 1978: „Byť bohatý je skvelé.“¹³³ KS Číny sa v rámci teórie Jiang Zemina troch zástupcov stala nie len že manažerskou stranou z obdobia Deng Xiaopinga, ale priamo stranou manažerov. Širšia kooptácia podnikateľov a intelektuálov do KS Číny spôsobilo za Jiang Zemina a neskôr Hu Jintaa jej predefinovanie. Ďalšou politickou zmenou od Deng Xiapinga je formalizácia tranzície funkcií v rámci KS Číny. Rovnako to bol prvý Deng Xiaoping, ktorý si nevytvoril na rozdiel od Maa kult osobnosti a ako prvý čínsky politik sa vzdal moci, keď v roku 1989 dobrovoľne odstúpil z funkcie predsedu Centrálnej vojenskej

¹³² China celebrates 30 years of economic reform, at:

<http://edition.cnn.com/2008/BUSINESS/12/18/china.economic.reform/index.html#cnnSTCText> (18.12.08).

¹³³ 30 years transform China, but not its politics,

at: <http://www.chinapost.com.tw/business/asia/b-china/2008/12/18/188297/p2/30%2Dyears.htm> (18.12.08).

komisie.¹³⁴ Tento príklad nasledoval i jeho nástupca Jaing Zemin a predpokladá sa, že i Hu Jintao. V období prezidentov Jiang a Hua vznikli v rámci KS Číny frakcie a vnútrostranícky dialóg, čo zase vypovedá o posune v rámci charakteru síce stále hegemonickej no viac dialógu otvorenej KS Číny.

Pre mnohých môže byť sklamanie, že prezident Hu Jintao neprislúbil počas svojho prejavu k tridsiatemu výročiu Dengových reforiem žiadne výrazne zmeny politického systému.¹³⁵ Fareed Zakaria tvrdí, že prechod k demokracii v súčasnej 1,3 miliardovej Číne by viedol k anarchii a rovnako uvádza, že KS Číny sa nechce vzdať moci.¹³⁶

Čína z historického hľadiska je síce 5000 ročnou civilizáciou, no s demokraciou má len veľmi malé skúsenosti. Post-komunistické krajiny strednej a východnej Európy ako i baltické republiky bývalého ZSSR majú medzivojnovú demokratickú skúsenosť, keď však pozorujeme prechod demokracii v rámci ZSSR vo zvyšných krajinách, viedlo to zvyčajne nie k utvoreniu liberálnych demokracii, ale k utvoreniu autoritársko-nacionalistických, prípadne čiastočne islamistických režimov. V týchto štátoch neprebehla fáza liberalizácie, a preto sa stali obeťou rozličných podôb neliberálnych demokracii alebo demokratúr. Preto je esenciálne, aby sa v Číne najskôr ukončila fáza liberalizácie a vznikla občianska spoločnosť. Rovnako je potrebné, aby si KS Číny udržala politickú kontrolu nad ČĽOA a krotila čínsky nacionalizmus. Čínsky nacionalizmus je hrozbou pre susedov Číny i pre KS Číny samotnej. V Európe máme skúsenosti, aké škody vie vybičovaný nacionalizmus napáchať. KS Číny by mala nacionalizmus ako zdroj legitimacy pretransformovať na patriotizmus a na trpezlivé vnímanie susedov Číny a usilovať sa o čo najlepšie vzťahy so svojimi susedmi.

Prezident Hu Jintao vo svojom prejave o reformách Deng Xiaopinga povedal, že prišli v kritickom období, keď KS Číny riešilo ako ďalej. Hu ďalej vo svojom prejave vyjadril názor, že socializmus s čínskymi charakteristikami¹³⁷ sa ukázal ako správna cesta.¹³⁸ Cesta reforiem je rozhodne cestou správnou a zabezpečila Číne veľmocenské postavenie. Čína má však pred sebou ešte ďalekú cestu, aby dosiahla životnú úroveň post-industrializovaných štátov ako

¹³⁴ Severino, R., C.: *Deng legacy after 30 years*, at: <http://search.japantimes.co.jp/mail/eo20081229a1.html> (29.12.08).

¹³⁵ Bristow, M.: *Chinese president praises reform*, at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/7789049.stm> (18.12.08).

¹³⁶ Zakaria, F. (2004): *Budúcnosť slobody*. Nakladateľstvo vied ČR, Český Tešín, s. 101 - 106.

¹³⁷ Dengovo pomenovanie reformnej politiky.

¹³⁸ Bristow, M.: *Chinese president praises reform*, at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/7789049.stm> (18.12.08).

štátov EU, Japonska či USA.¹³⁹ Z geopolitického hľadiska sa stáva za USA Čína pomyselnou dvojkou, no rovnako ako USA sa neetablovala ako klasická veľmoc 19. storočia, keď sa ujala primátu, nedá sa teda očakávať, že sa Čína nie len pre kultúrne rozdiely bude správať rovnako ako USA a ZSSR počas studenej vojny. V období, keď je svetové hospodárstvo úzko prepojené¹⁴⁰ a vojenské technológie dosiahli astrodimenzie,¹⁴¹ je pravdepodobné, že súperenie v post-bipolárnom svete bude mať tiež úplne iný charakter ako tomu bolo v období studenej vojny. Všeobecne možno povedať, že vďaka Deng Xiao-pingovi a pokračovaniu jeho reforiem sa dnes Čína stala, síce s pretrvávajúcimi problémami,¹⁴² svetovou veľmocou. Jej ďalšie smerovanie napriek súčasnej svetovej finančnej kríze a interným problémom je stabilizované a je evidentné, že Čína bude veľmocou, ktorá sa podieľa a bude čoraz viac podieľať na formovaní osudu ľudstva.

Literatúra

Printové sekundárne zdroje

Bakešová, I., Fürst, R., Heřmanova, Z. (2004): *Dejiny Taiwanu*. NLN.

Čáky, M. (2005): *Politický vývoj v novodobej Číne*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda.

Chang, Y. (1956): *The Chinese Communist State System Under the Constitution of 1954*, The Journal of Politics, Vol. 18, No. 3, Aug., s. 520-546.

Chao, C. (2003): *Will Economic Integration between Mainland China and Taiwan Lead to a Congenial Political Culture?*, Asian Survey, Vol. 43, No. 2, Mar. - Apr.

Cheng, L. (2000): *Jiang Zemin's Successors: The Rise of the Forth Generation of Leaders in the PRC*, China Quarterly, vol. 161.

¹³⁹ V oblasti regionálnej disparity, infraštruktúry, sociálnych a ľudských práv, energetickej a potravinovej bezpečnosti atď.

¹⁴⁰ Dougherty, C.: *Germany Suffers as U.S. Buys Less From China*, at: http://www.nytimes.com/2008/12/30/business/worldbusiness/30exports.html?pagewanted=2&_r=1&adxnnl=1&adxnnlx=1230604220-9DHM651bF7Ra9tOvqnlRVw (29.12.08).

¹⁴¹ Čína a USA, prípadne: EU, India, Rusko a Japonsko môžu preniesť svoje súperenie o zdroje v druhej polovici 21. storočia i mimo planétu Zem. Čínske plány na zriadenie mesačnej základne podporujú toto tvrdenie.

¹⁴² Branigan, T.: *Reforming China is a country of bigger aspirations and risk*, Taipei Times, s. 9, at: <http://www.taipeitimes.com/News/editorials/archives/2008/12/25/2003432028> (25.12.08).

- Chiou, C.L. (1986): *Dilemmas in China's Reunification Policy toward Taiwan*, *Asian Survey*, Vol. 26, No. 4, Apr.
- Lisle, J. de (2006): *Party Politics and Foreign Policy in East Asia – An FPRI Conference Report*
- Fukuyama, F. (1995): *Confucianism and Democracy*, *Journal of Democracy* - Volume 6, Number 2, April.
- Fukuyama, F. (2002): *Konec dějín a poslední člověk*. Praha: Rybka Publishers.
- Gallagher, M., E. (2000): *Stability above all*, *Asian Survey*, vol. XLV, 2005¹ Lawrence, S., V., *Three Cheers for the Party*. In: *Far Eastern Economic Review*, October 2000.
- Gittings, J. (2005): *The Changing Face of China: From Mao to Market*. Oxford: Oxford University Press.
- Hepeng, J. (2004): *The Three Representatives Campaign: Reform The Party Or Indoctrinate The Capitalists?* In: *Cato Journal*, Vol. 24, No. 3 (Fall 2004).
- Hsiao, F.,S.,T.; Sullivan, L., R. (1980): *The Politics of Reunification: Beijing's Initiative on Taiwan*, *Asian Survey*, Vol. 20, No. 8., Aug.
- Hsü, I. C. (1990): *China Without Mao: The Search for a New Order*, (2nd Edition), Oxford University Press
- Huang, Y. (2008): *Capitalism with Chinese Characteristics: Entrepreneurship and the State*, Cambridge University Press.
- Huntington S. P. (1998): *Kampf der Kulturen*. 8.Auflage, Mníchov: Siedler.
- Kozlov; A. (1996): *Hongkong na prahu návratu do Číny*. In: *Medzinarodnaja žizen*, 4/1996.
- Kuroň, J.; Żakowski, J. (1995): *PRL dla początkujących*. Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie.
- Lenhart, E. (2007): *Political regime and system of Hong Kong Special Administrative Region after ten years since the transition to PRC under review*. In: *Slovenská politologická revue*, číslo 7, ročník 3.
- Lenhart, E. (2006): *Realizácia politickej stratégie Deng Siao-phinga: Jedna krajina dva systémy (Hongkong a Macao)*. In: *Slovenská politologická revue*, ročník 6, číslo 3.
- Li, L. (2003): *The Empowering Effect of Village Elections in China*, *Asian Survey*, July/August 2003, Vol. 43, No. 4.
- Lin., C. P. (2007): *Hu's steady march on power*, *International Herald Tribune*, 23.10. 2007.

- Lin, C., P. (2008): *More Carrot Than Stick: Beijing's Emerging Taiwan Policy*, China Security, Vol. 4 No. 1 Winter 2008.
- Linz, J., J. (2000): *Totalitarian and Authoritarian Regimes*, Lynne Rienner Publishers, London
- McDougall, D. (2007): *Asia Pacific in World Politics*, Lynne Rienner Publishers.
- Oksenberg, M. (2001): *China's Political System: Challenges of Twenty-First Century*, The China Journal, No. 45, Jan.
- Říchová, B. (2002): *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál.
- Sartori, G. (2005): *Strany a stranické systémy – schéma pro analýzu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultúry.
- Saunders, S.,C. (2005): *Long-term Trends in China-Taiwan Relations: Implications for U.S. Taiwan Policy*, November/December 2005, Vol. 45, No. 6.
- Timperlake, E. (2002): *Red Dragon Rising: China's Military Threat to America*, Regnery Publishing.
- Van Vranken Hickey, D. (1988): *America's Two-Point Policy and the Future of Taiwan*, *Asian Survey*, Vol. 28, No. 8, Aug.
- Wedeman, A. (2004): *The Intensification of Corruption in China*, *China Quarterly*, vol. 180.
- Yang, J. (2002): *The Bush Administration's Taiwan Policy: Evolution and Trends*, *American Foreign Policy Interests*, Volume 24, Number 2, 1 April 2002.
- Zakaria, F. (2004): *Budúcnosť slobody*. Český Tešín: Nakladatel'stvo vied ČR.

Elektronické primárne zdroje

- An idea for the peaceful reunification of the Chinese mainland and Taiwan, June 26, 1983, at:
<http://www.china.org.cn/english/features/dengxiaoping/103377.htm> (14.9.2007)
- Joint Communiqué of the United States of America and the People's Republic of China, August 17, 1982, at: <http://www.taiwandocuments.org/communique03.htm> (16.9.2007).
- Joint Communiqué on the Establishment of Diplomatic Relations, at:
<http://www.taiwandocuments.org/communique02.htm> (16.09.2007).
- On the Three Represents, at: <http://www.idcpc.org.cn/english/policy/3represents.htm> (13.12.08).

Regionálna miniústava Hongkongu: Basic Law, at:

http://www.info.gov.hk/basic_law/fulltext/ (08.09.2007).

Taiwan Relations Act, at:

http://usinfo.state.gov/eap/Archive_Index/Taiwan_Relations_Act.html (16.9.2007).

The "Six Assurances" to Taiwan, at: <http://www.taiwandocuments.org/assurances.htm>
(16.9.2007).

Ústava ČĽR: Constitution of the PRC at: http://english.gov.cn/2005-08/05/content_20813.htm,
(20.01.09).

Elektronické sekundárne zdroje

30 years transform China, but not its politics, at:

<http://www.chinapost.com.tw/business/asia/b-china/2008/12/18/188297/p2/30%2Dyears.htm> (18.12.08).

Asian giants agree economic plan, at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/7781027.stm> (13.12.08).

Barboza, D.: *China Launches Space Walk Mission*, at:

<http://www.nytimes.com/2008/09/26/world/asia/26space.html?hp> (25.09.08).

Baťo, R.: *Mýty o čínskom kapitalizme, Recenzia knihy Yasheng Huang: Capitalism with Chinese Characteristics* at: <http://blogy.etrend.sk/knihozrut/myty-o-cinskom-kapitalizme/156852.html>, (30.01.09).

Bodeen, Ch., *China takes its first ever spacewalk*, at: <http://www.chinapost.com.tw/-china/national%20news/2008/09/28/176495/China%2Dtakes.htm> (28.09.08)

Branigan, T., *Reforming China is a country of bigger aspirations and risk*, Taipei Times, (s.9),
at: <http://www.taipeitimes.com/News/editorials/archives/2008/12/25/2003432028>
(25.12.08).

Bristow, M., *Chinese president praises reform*, at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/7789049.stm> (18.12.08).

Bristow, M., *Hua: Man briefly at China's helm*, at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/7572751.stm> (20.08.08).

Bristow, M., *China rules out West's democracy*, at:

<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/7043942.stm> (15.10.07).

- Chang, R., *Chinese official asserts right to build carrier: report*, Taipei Times, (s.3) at: <http://www.taipeitimes.com/News/editorials/archives/2008/05/20/2003428940> (18.11.08).
- China and the WTO, at: http://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/china_e.htm (15.12.08).
- China astronauts braced for walk, at: <http://www.chinapost.com.tw/china/national%-20news/2008/09/28/176495/China%2Dtakes.htm> (27.09.08).
- China celebrates 30 years of economic reform, at: <http://edition.cnn.com/2008/BUSINESS/12/18/china.economic.reform/index.html#cnnSTCText> (18.12.08).
- China leaders confirmed in office, at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/7299212.stm> (15.03.08).
- China 'may revamp one-child rule'. at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/7270442.stm> (29.02.08).
- China one-child rule 'to remain', at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/7281023.stm> (06.03.08).
- China passes Germany in economic rankings, at: <http://edition.cnn.com/2009/WORLD/asiapcf/01/15/china.economy/index.html> (15.01.09).
- China slowdown prompts unrest fears, at: <http://edition.cnn.com/2008/BUSINESS/12/10/china.labor.unrest/index.html> (10.12.08).
- China vows political reform after shake-up, at: <http://www.chinapost.com.tw/news/2008/02/29/144920/China%2Dvows.htm> (29.02.08).
- China's 1st lunar probe Chang'e-1 blasts off, at: http://news.xinhuanet.com/english/2007-10/24/content_6936966.htm (24.10.07).
- China's first home-made jet flies, at: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/7755377.stm> (28.11.08).
- China's Hu sets out policy goals, at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/6241676.stm> (26.6.2007).
- China's warning over graft probe, at: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/5380592.stm> (26.09.07).
- Chinese learn to live with reform, at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/7780477.stm> (18.12.08).
- Chinese officials admit to graft, at: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/6929005.stm> (03.08.2007).

Chinese Vice-Premier Huang dies, at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/6714343.stm> (02.06.2007).

Confucians say, women now welcome, at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/5388064.stm> (28.09.06).

Documents 30-35: The Aftermath, at:

<http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB16/-documents/index.html#30-35>
(21.09.2007).

Dougherty, C., *Germany Suffers as U.S. Buys Less From China*, at:

http://www.nytimes.com/2008/12/30/business/worldbusiness/30exports.html?pagewanted=2&_r=1&adxnml=1&adxnmlx=1230604220-9DHM65lbF7Ra9tOvqnlRVw (29.12.08).

EDITORIAL: Hong Kong's long wait continues, at:

<http://www.taipeitimes.com/News/editorials/archives/2008/01/01/2003395181> (01.01.2008).

EU and Asia 'must work together', at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/7686869.stm> (23.10.08).

Fewsmith, J., *Promoting the Scientific Development Concept, China Leadership Monitor*, No.11, (s.1 - 10) at: http://media.hoover.org/documents/clm11_jf.pdf (13.12.08).

Griffiths, D., *Delegates gather for China's NPC*, at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/6417179.stm> (05.03.07).

Head, J., *Is it time for an Asian Monetary Fund?*, at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/-business/economy/7754167.stm> (04.12.08).

Hogg, C., *'Locked up for complaining in China'*, at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/7775662.stm> (10.12.08).

Hong Kong holds legislative polls, at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/7602511.stm> (07.09.2008).

Hong Kong leader: Too much democracy dangerous, at:

<http://edition.cnn.com/2007/WORLD/asiapcf/10/12/hongkong.democracy.ap/index.html>
(12.10.2007).

How is China ruled, at:

http://news.bbc.co.uk/1/shared/spl/hi/in_depth/china_politics/government/html/2.stm
(26.01.08).

Hu cautious over political reform ,at:

<http://www.cnn.com/2006/WORLD/asiapcf/10/11/china.reforms.reut/index.html> (11.10.2006).

- Hungo, J., *Tokyo, Beijing, Seoul unite in face of crisis*, at:
<http://search.japantimes.co.jp/mail/nb20081214a1.html> (14.12.08).
- Jet Li attacks China film censors, at: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/entertainment/6954500.stm>
(20.08.07).
- Kurlantzick, J., (2007): *China's future: a nation of single men?*, at:
<http://www.latimes.com/news/printedition/opinion/la-op-kurlantzick21oct21,1,6759831.story?coll=la-news-comment> (27.01.07).
- Lew, A.,A., *Overseas Chinese and Compatriots in China's Tourism Development*, at:
<http://jan.ucc.nau.edu/~alew/personal/other/o-c-tourism.html> (28.09.2007).
- Mass recall of China milk produce, at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/7624969.stm> (19.09.08).
- McDonald, J., *Former Chinese leader Hua Guofeng dies*, at:
<http://www.chinapost.com.tw/china/national%20news/2008/08/21/171046/Former%2DChinese.htm> (21.08.08).
- McGivering, J., Mao still powerful in modern China at:
<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/4587570.stm> (06.01.2006).
- New head for China's Youth League, at: <http://www.cnn.com/2006/WORLD/-asiapcf/12/05/china.youthleague.reut/index.html> (05.12.06).
- Protesters attack Communist Party headquarters in northwest China following land dispute, at: <http://www.chinapost.com.tw/china/local-news/other/2008/11/18/183785/Protesters%2Dattack.htm> (18.11.08).
- Rincon, P., *China 'could reach Moon by 2020'*, at:
<http://news.bbc.co.uk/1/hi/sci/tech/7506715.stm> (15.07.08).
- Severino, R., C., *Deng legacy after 30 years*, at:
<http://search.japantimes.co.jp/mail/eo20081229a1.html> (29.12.08).
- Shanker T.: *China's Military Geared to Deterring Taiwan*, Report Says; NY Times, 20.7.2005, Pentagon seeks to curb China's military might, at:
http://www.chinadaily.com.cn/english/doc/2006-02/02/content_516821.htm (02.02.2006).
- Sommerville, Q., Power play brings down Shanghai boss, at: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/5378532.stm> (25.09.07).

Transcript of interview with Chinese Premier Wen Jiabao, at:

<http://edition.cnn.com/2008/WORLD/asiapcf/09/29/chinese.premier.transcript/index.html#cnnSTCText> (29.09.08).

Wen gets second term as China's premier, at:

<http://edition.cnn.com/2008/WORLD/asiapcf/03/16/china.politics.ap/index.html>
(16.03.08).

Wong, S., Thousands in HK democracy protest, at:

<http://www.chinapost.com.tw/news/2008/01/14/138914/Thousands%2Din.htm> (14.01.08).

Yardley, J., *China Enacts Major Land-Use Reform*, at:

http://www.nytimes.com/2008/10/20/world/asia/20china.html?_r=1&oref=slogin (19.10.08).